

Førskolebarn som stammer

Foreldrenes opplevelse av den logopediske rådgivningen

Anette Dankertsen Ulstrup

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet
Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

Førskolebarn som stammer

*Foreldrenes opplevelse av den logopediske
rådgivningen*

© Anette Dankertsen Ulstrup

2012

Førskolebarn som stammer - Foreldrenes opplevelse av den logopediske rådgivningen.

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Bakgrunn, formål og problemstilling:

Etter å ha studert logopedi og rådgivning ved Universitetet i Oslo, har jeg jobbet som pedagogisk leder i en barnehage i seks år. I løpet av tiden i barnehage har jeg hatt barn der småbarnstotring har gått over i grensestamming og begynnende stamming. Ved tidlig å bruke rådgivning til de ansatte i barnehagen og barnas foreldre, opplevde jeg at stammingen hos barna gikk over i flytende tale. Guitar (2006) skriver at småbarnstotring som går over i grense, eller begynnende stamming kan gå over av seg selv, og kaller dette spontanbedring. Hvorvidt barnas begynnende stamming opplevde en slik spontanbedring eller var et resultat av indirekte behandling, kan vanskelig måles. For meg var det en god erfaring, og jeg opplevde at det er viktig å bruke rådgivning som tiltak så tidlig som mulig. De ansatte og foreldrene fikk kunnskap om hva stamming er, og rådgivning i hvordan vi kunne legge til rette for barnas utvikling av tale i barnas miljø. Før jeg studerte logopedi hadde jeg lite kunnskap om stamming, og hadde ikke kompetansen jeg trengte for å sette i gang riktige tiltak. De ansatte i barnehagen og foreldre til førskolebarn som stammer trenger rådgivning.

Logopeder har kunnskap om stamming, og kompetanse til å bruke kunnskapen i en rådgivningsprosess. Jeg ønsker å undersøke hvordan foreldre opplever denne prosessen når førskolebarn stammer. Formålet er å få informasjon om hva som oppleves som verdifullt, men også hva som oppleves som vanskelig og utfordrende. Ved å undersøke hvordan mennesker som mottar rådgivning opplever prosessen, vil logopeden som rådgiver få nyttig kunnskap om egen praksis. Jeg har formulert følgende problemstilling som jeg ønsker å svare på:

Hvordan opplever foreldre til førskolebarn som stammer den logopediske rådgivningen?

Metode:

For å undersøke hvordan foreldre til førskolebarn som stammer opplever den logopediske rådgivningen, har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. Kvalitativt intervju med en semistrukturert intervjuguide har blitt brukt som redskap for å innhente informasjon. Jeg har intervjuet tre foreldre til førskolebarn som stammer, og som har fått rådgivning av logoped ansatt på pedagogisk fagsenter.

Resultater og konklusjoner:

Resultatene fra undersøkelsen viser at foreldrene har varierte opplevelser. Alle foreldrene opplevde at rådgiveren var lyttende og tok dem på alvor. De opplevde en god kontakt med logopeden og er totalt sett fornøyd med oppfølgingen. Når det gjelder logopedens kompetanse, varierer svarene. To av foreldrene opplevde rådgivningen som lærerik, mens en av foreldrene opplevde at hun ikke lærte noe nytt. Foreldrene fikk i hovedsak de samme rådene, men hadde ulike tanker om hvorvidt var til hjelp. En av foreldrene hadde forventninger om at rådgivningen skulle innebære mer konkrete råd. Rådene oppleves som diffuse og vanskelig å gjennomføre. De to andre foreldrene har derimot en opplevelse av å ha fått gode og nyttige råd. To av foreldrene trekker frem ønske om mer informasjon om hvordan hjelpen organiseres fra pedagogisk fagsenter. Dette ønske grunner i en forventning om at logoped, i motsetning til støttepedagog, skulle behandle barnet. De ulike opplevelsene av den logopediske rådgivningen, kan sees ut i fra foreldrenes utgangspunkt for å få hjelp, samt deres forventninger til behandling og rådgivning. Alle foreldrene reflekterer over at det tar for lang tid å fatte vedtak når barn har behov for spesialpedagogisk hjelp. To av foreldrene forteller at det gikk raskt å få hjelp til barnet som stammet, men begrunner dette med at barna hadde vedtak for språkvansker da stammingen oppsto. For det tredje barnet tok det ett år før foreldrene fikk rådgivning, og ytterligere ett halvt år før barnet fikk hjelp i barnehagen.

Forord

Jeg er stolt over å ha skrevet denne masteroppgaven. Etter å ha jobbet seks år som pedagogisk leder i barnehage, var det uvant og spennende, men også litt vanskelig å ta fatt på studiene igjen. Samtidig vet jeg at min arbeidserfaring har vært essensiell med tanke på motivasjon og valg av tema til oppgaven. Jeg har lært utrolig mye om stamming og rådgivning til foreldre, men også mye om meg selv. Jeg gleder meg til å bruke min nye kunnskap. I løpet av året er det mange som har hjulpet meg, og som jeg ønsker å takke.

Først og fremst vil jeg takke mamma og pappa, som har gjort det mulig for meg å skrive masteroppgaven. Verdens sprekeste mormor og bestefar som har passet på Emil mens jeg har brukt deler av fødselspermisjonen min på å skrive.

En stor takk sendes til foreldrene som ville stille som informanter. Jeg er imponert over deres vilje til å dele deres opplevelser med meg.

Tusen takk til mine veiledere Marta Lykkenborg og Peer Møller Sørensen. Det har vært interessant å reflektere over hvordan dere veileder, samtidig som jeg selv har skrevet om rådgivning. Jeg har alltid gått fra veiledningstimene med ny giv og tro på min evne til å skrive en god oppgave.

Siden jeg har vært borte fra ISP i seks år, har jeg hatt behov for en del informasjon og praktisk hjelp. Takk til Hilde Fjeldheim for at du har vært så behjelpelig og positiv.

Selv om du ikke lenger er fysisk til stede, føler jeg at du er her med en urokkelig tro på meg. Takk for at du har lært meg å ikke gi opp, vakreste bestevenninne Soad.

Sist, men ikke minst vil jeg takke Adrian og lille Emil. Dere er de blideste guttene jeg vet om. Jeg er så heldig som har en så fin familie å komme hjem til.

Anette Dankertsen Ulstrup

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn, formål og tema.....	1
1.2	Problemstilling.....	1
1.3	Presentasjon av oppgaven.....	2
1.4	Avgrensning og begrepsavklaring.....	2
2	Teoretisk bakgrunn.....	4
2.1	Stamming.....	4
2.1.1	Forekomst av stamming.....	4
2.1.2	Hva er stamming?.....	5
2.1.3	Førskolebarn som stammer.....	6
	Normal ikke - flyt.....	7
	Grensestamming.....	7
	Begynnende stamming.....	7
	Overgangsstamming og avansert stamming.....	8
2.1.4	Hvordan oppstår og utvikles stamming hos førskolebarn?.....	8
2.1.5	Behandling av førskolebarn som stammer.....	10
	Direkte, indirekte eller en helhetlig tilnærming?.....	11
2.2	Rådgivning.....	12
2.2.1	Hva er rådgivning?.....	13
2.2.2	Rådgiverens egenskaper.....	13
	Kongruens.....	14
	Ubetinget positiv aktelse.....	15
	Empati.....	15
2.2.3	Rådgivningsprosessen.....	17
	Etableringsfasen.....	17
	Kartleggingsfasen.....	18
	Personliggjøringsfasen.....	19
	Igangsettingsfasen.....	19
2.2.4	Foreldrerådgivning.....	20
3	Metode.....	22
3.1	Valg av metode.....	22

3.2	Utvalg	22
3.3	Kvalitativt forskningsintervju.....	24
3.3.1	Intervjuguide	25
3.3.2	Prøveintervjuet	25
3.3.3	Gjennomføring av intervjuene	26
3.3.4	Transkriberingsfasen	26
3.4	Analyse av datamaterialet.....	27
3.5	Validitet	28
3.6	Etiske overveielser.....	30
4	Resultater og drøfting av data	32
4.1	Bakgrunn	33
4.2	Foreldrenes tanker om barnas stamming	34
4.3	Veien frem til hjelp.....	35
4.4	Forventninger.....	38
4.4.1	Forventninger om behandling	38
4.4.2	Forventninger om stammings utvikling.....	40
4.4.3	Forventninger til rådgivning med logoped.....	41
4.5	Rammene rundt rådgivningen	43
4.6	Rådgivningen.....	44
4.6.1	Logopedens holdninger og ferdigheter	44
4.6.2	Opplevelse av samtalen	46
4.6.3	Logopedens kompetanse	47
4.6.4	Råd	49
4.6.5	Foreldrenes opplevelse av informasjon i rådgivningen.....	51
4.6.6	Hva har foreldrene lært?.....	52
4.7	Oppfølging.....	53
4.8	Med ønske om.	54
5	Avslutning	56
5.1	Sammendrag av oppgavens hovedfunn	56
5.2	Bruk av metode for å svare på problemstillingen.....	58
5.3	Spesialpedagogiske refleksjoner.....	59
	Litteraturliste	61
	Vedlegg 1	65

Vedlegg 2	69
Vedlegg 3	71

1 Innledning

1.1 Bakgrunn, formål og tema

Etter å ha studert logopedi og rådgivning ved Universitetet i Oslo, har jeg jobbet som pedagogisk leder i en barnehage i seks år. I løpet av årene som førskolelærer har jeg hatt barn der småbarnstotring har gått over i grensestamming og begynnende stamming. Ved tidlig å bruke rådgivning til de ansatte i barnehagen og barnas foreldre, opplevde jeg at stammingen hos barna gikk over i flytende tale. Guitar (2006) skriver at småbarnstotring som går over i grense, eller begynnende stamming kan gå over av seg selv, og kaller dette spontanbedring. Hvorvidt barnas begynnende stamming opplevde en slik spontanbedring eller var et resultat av indirekte behandling, kan vanskelig måles. For meg var det en god erfaring, og jeg opplevde at det er viktig å bruke rådgivning som tiltak så tidlig som mulig. De ansatte og foreldrene fikk kunnskap om hva stamming er, og rådgivning i hvordan vi kunne legge til rette for barnas utvikling av tale i barnas miljø. Før jeg studerte logopedi hadde jeg lite kunnskap om stamming, og hadde ikke kompetansen jeg trengte for å sette i gang riktige tiltak. De ansatte i barnehagen og foreldre til førskolebarn som stammer trenger rådgivning. Med dette som bakgrunn har jeg formulert et tema for masteroppgaven:

Rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer.

Logopeder har kunnskap om stamming, og kompetanse til å bruke kunnskapen i en rådgivningsprosess. Jeg ønsker å undersøke hvordan foreldre opplever denne prosessen når førskolebarn stammer. Formålet er å få informasjon om hva som oppleves som verdifullt, men også hva som oppleves som vanskelig og utfordrende. Ved å undersøke hvordan mennesker som mottar rådgivning opplever prosessen, vil logopeden som rådgiver få nyttig kunnskap om egen praksis.

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av valg av tema, har jeg formulert følgende problemstilling som jeg ønsker å svare på i oppgaven:

Hvordan opplever foreldre til førskolebarn som stammer den logopediske rådgivningen?

1.3 Presentasjon av oppgaven.

I kapittel 1 gjør jeg rede for valg av tema og problemstilling. I tillegg forklarer jeg bakgrunnen for valg av disse, og viser formålet med oppgaven. Det finnes mye teori om både stamming og rådgivning, og det har derfor vært behov for å vise hvordan jeg har valgt ut teori. For å få en klarhet i hvilke begreper som brukes i oppgaven, har det vært nødvendig med en begrepsavklaring.

I kapittel 2 følger den teoretiske referanserammen. Der har jeg valgt ut teori om stamming og rådgivning som jeg mener er relevant for å belyse tema, og senere drøfte data.

Kapittel 3 er et metodekapittel. Det omhandler valg av metode, beskrivelse av utvalg og utvalgsprosedyrer og utarbeidelse og gjennomføring av intervjuguiden, samt hvordan jeg har arbeidet med analyse av data. I tillegg ser jeg på validitetsspørsmål og etiske overveielser som er gjeldende for oppgaven.

Kapittel 4 inneholder en presentasjon og drøfting av innsamlet data. Funnene blir drøftet opp i mot teori som ble presentert i kapittel 2. Her har jeg brukt både sitater fra informantene og egne ord for å gi et tydelig bilde av det som kom frem under intervjuene. Dette kapittelet skal gi svar på oppgavens problemstilling.

I kapittel 5 vil jeg gi et sammendrag over oppgavens resultater, samt konkludere med valg av metode jeg har brukt for å besvare problemstillingen. Avslutningsvis vil jeg reflektere over oppgavens formål, og hvordan resultatene kan brukes i fremtiden.

1.4 Avgrensning og begrepsavklaring

I denne oppgaven skal jeg se på rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer. Selv om jeg i teoridelen også skriver generelt om stamming, vil mitt hovedfokus hele tiden være på førskolebarn. I teoridelen om rådgivning, har jeg valgt å fokusere på en humanistisk rådgivningstradisjon. Denne tradisjonen er valgt på bakgrunn av eget ståsted, men også fordi flere av de aktuelle teoretikerne på rådgivning og stamming (Lassen, 2002 og Guitar, 2006) viser til denne når det gjelder spesialpedagogisk rådgivning. I stedet for å diskutere ulike rådgivningstradisjoner, har jeg valgt å gå dypere inn i hvordan en humanistisk rådgivningstradisjon vektlegger grunnleggende holdninger og ferdigheter hos rådgiveren.

Dette har jeg sett som mest relevant når det gjelder å analysere innsamlet data, fordi det er foreldrenes opplevelse av den logopediske rådgivningen som skal drøftes.

Jeg har i hele oppgaven brukt begreper som ”mennesker som stammer ” eller ”førskolebarn som stammer”, i motsetning til å bruke ”stammere”. Guitar (2006) diskuterer hvilke betegnelser man bruker, og trekker frem et viktig aspekt når han mener at mennesker er mer enn å stamme.

Jeg bruker begrepet rådgivning gjennom hele oppgaven. Lassen (2002) bruker begrepet der rådgiver går inn i et samarbeid med en eller flere personer, i den hensikt å hjelpe dem til å hjelpe seg selv. Veiledning brukes ofte i den samme forbindelse, men er i følge Lassen (2002) forskjellig fra rådgivning fordi det brukes i forbindelse med opplæring av en profesjonell person. I en rådgivningssammenheng vil logopeden være rådgiver. Jeg bruker betegnelsene logoped, rådgiver og logopedisk rådgiver om hverandre når jeg skriver om dette. Rådgiveren møter rådsøkeren i en rådgivningsprosess. Rådsøkeren er i denne oppgaven foreldrene. Jeg bruker både begrepene rådsøker og foreldre. I tillegg bruker jeg i kapittel 4, der jeg skal gjøre rede for resultater og drøfting av funn, også betegnelsen informant

2 Teoretisk bakgrunn

Oppgavens teoridel vil omhandle stamming og rådgivning. Teori om disse emnene vil danne grunnlaget for å diskutere data.

2.1 Stamming

Når jeg forteller at jeg skal skrive en masteroppgave om stamming, vekker jeg tilhørerens interesse. Alle har møtt eller hørt en som stammer. Det folk vil vite er hvorfor mennesker begynner å stamme. Teoretikerne enes om at det er vanskelig å definere stamming, og at man ikke vet med sikkerhet hvorfor noen begynner å stamme. Under vil jeg belyse de ulike synene på hva stamming er, og hvordan noen av stammeforskerne har prøvd å definere vansken. Deretter vil jeg utdype det ”alle” lurer på, nemlig hvordan stamming oppstår og utvikles. Oppgavens tema er førskolebarn som stammer, og derfor fokuserer jeg på nettopp dette i teoridelen. Mest plass vil vies til hvordan stamming utarter seg i førskolealder og hvilken behandling som gis. Fordi jeg skal undersøke hvordan foreldre opplever den logopediske rådgivningen, altså indirekte behandling, vil dette få størst plass under kapittelet om behandling.

2.1.1 Forekomst av stamming

Mennesker stammer i alle deler av verden. I alle kulturer, samfunnslag og raser, både gutter og jenter og i alle aldre. Man kan spore stamming så langt som førti århundrer tilbake i tid. Forskning viser at det til enhver tid er litt i underkant av 1 % av befolkningen som stammer, mens det er 5 % som har stammet en eller annen gang i livet. Differansen mellom de som har stammet i perioder og de som stammer er ganske stor, og mye av forskningen tyder på at så mange som 75 % slutter å stamme, enten med eller uten behandling. De fleste som stammer begynner i alderen 2 – 5 år, altså i førskolealder. Noen begynner å stamme allerede ved 18 måneders alder, mens andre kan starte å stamme i tenårene. Det er flere gutter enn jenter som stammer. Selv om det er noe variasjon i forskningen på dette feltet, er det grunn til å tro at det er ca tre ganger så mange gutter som jenter som stammer (Guitar, 2006).

Når man vet at de fleste som stammer begynner i førskolealder, vil det i følge Guitar (2006), Starkweather mfl. (1990) og Curlee (1993) være viktig å starte behandling tidlig. Behandling

består ofte av rådgivning til foreldre, en såkalt indirekte behandling (Guitar, 2010). Som vist innledningsvis er nettopp rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer oppgavens tema, og det blir derfor relevant å se nærmere på hva som kjennetegner en god rådgivning. Dette vil jeg komme tilbake til i avsnitt 2, der jeg gjør rede for teori om rådgivning. Men først blir det nødvendig å diskutere hva stamming faktisk er.

2.1.2 Hva er stamming?

Det finnes mange ulike definisjoner på stamming, og hvorvidt det følelsesmessige aspektet skal med eller ikke, er gjenstand for stadig diskusjon i fagmiljøet. Det er store individuelle variasjoner hos mennesker som stammer. Som jeg skal forklare nærmere senere, er det for eksempel store forskjeller på et førskolebarn som stammer, og på en som har stammet lenge (Mørk & Wolff, 1994). Guitar (2006) definerer selve kjernen av stamming slik;

Stuttering is characterized by an abnormally high frequency and/or duration of stoppages in the forward flow of speech. These stoppages usually take the form of repetitions of sounds, syllables, or one-syllable words, prolongations of sounds, or "blocks" of airflow or voice in speech. (Guitar, 2006, s 13).

Denne definisjonen beskriver kjernen i stammingen, det vi hører når en som stammer snakker. Slike gjentakelser av lyder, stavelser eller ord, forlengelser av lyder og blokkeringer av luftstrøm i talen, fører ofte til følelsesmessige reaksjoner hos den som stammer. Guitar (2006) skriver at de som stammer som oftest er klar over at de stammer, og at det fører til følelsesmessige reaksjoner som frustrasjon, flauhet og engstelse. For mange av førskolebarna som stammer derimot, vil disse negative følelsene ikke være like gjeldende. Starkweather, Gottwald & Halford (1990) mener at det følelsesmessige aspektet ikke skal være en del av en definisjon av stamming, fordi følelsene utvikler seg som en følge av stammingen.

Mørk & Wolff (1994) inkluderer kommunikasjonsaspektet når de forsøker å finne en dekkende definisjon på stamming slik; *"Stamming er ulike brudd i talen, ledsaget av ekstra spenninger i talemuskulaturen som fremkaller reaksjoner i personen selv og i omgivelsene, slik at kommunikasjonen forstyrres."* (Mørk & Wolff, 1994, s. 15).

Fordi det er en stor diskusjon om en dekkende definisjon av stamming, vil jeg ikke bestemme meg for en spesiell. I denne oppgaven forstås stamming som en taleflytvanske, som karakteriseres av gjentakelser av stavelser, lyder eller ord, men også av forlengelser og

blokkeringer. Stammen til førskolebarn består som oftest av gjentagelser, mens kombinasjonen av gjentagelser, forlengelser og blokkeringer er mer typisk for en som har stammet en stund (Guitar, 2006). Også barn kan få en følelsesmessig reaksjon på egen stamming, selv om det er vanligst at dette opptrer hos eldre barn og voksne. Flauhet, engstelse og frustrasjon over manglende evne til å få fram det man vil si raskt nok og på riktig måte, er typiske følelsesmessige reaksjoner. I et forsøk på å skjule stammingen, eller hjelpe ordene fram, er det vanlig at den som stammer lager seg egne teknikker. Dette kalles for sekundæradferd, og kan deles inn i to hovedgrupper. Fluktadferd består av ulike metoder for å prøve å avslutte stammingen, som for eksempel blinking, hodenikking eller lydtillegg. Unngåelsesadferd er en annen metode, og denne innebærer at den som stammer prøver å unngå både situasjoner eller ord der den tror den vil stamme (Guitar, 2006). I neste avsnitt vil jeg utdype nærmere hvordan stamming utarter seg hos førskolebarn som stammer.

2.1.3 Førskolebarn som stammer

De fleste som stammer begynner nettopp i førskolealder. Stamming kan oppstå, for så å forsvinne for godt eller i perioder. Mange barn går gjennom en periode med normal ikke-flyt, også kalt småbarnsstotring (Guitar, 2006). For å kunne diagnostisere hva som er stamming, er det nødvendig både med kunnskap om hva som er normal ikke-flyt, og hva som karakteriserer et barn som stammer. Selv om det ikke er noen ”oppskrift” på hvordan stammingen forløper seg hos barn, kan det være en god hjelp å ha noen huskereglene for typiske tegn på hvor barnet er i utviklingen. Guitar (2006) har utarbeidet fem faser, fra normal ikke-flyt til avansert stamming. Han poengterer også at det kan være vanskelig å plassere noen i en fase, men at det allikevel er visse kjennetegn som er verdt å ha kunnskap om. Fordi førskolebarn i hovedsak befinner seg i en av de tre første fasene, normal ikke-flyt, grensestamming eller begynnende stamming, vil jeg fokusere på disse. Men som skrevet tidligere er det stor variasjon blant både barn og voksne som stammer, og faktisk kan noen førskolebarn i følge Guitar (2006) også ha stammemønstre som er beskrevet under overgangstamming. For å vite hvordan stamming hos førskolebarn kan utvikle seg, vil det også være relevant å beskrive de to siste fasene i Guitar (2006) sin inndeling, henholdsvis overgangstamming og avansert stamming.

Normal ikke - flyt

I førskolealder gjennomgår barn en stor utvikling av språket. Fra non-verbal kommunikasjon og babling, begynner barn i denne alderen å bruke ord for å kommunisere. Det første ordet kommer vanligvis rundt ettårsalderen, og fra annen halvdel av andre leveår øker ordforrådet med 10 – 20 ord i uka (Evenshaug & Hallen, 2001, Tetzchner, 1993). Barn snakker ofte med brudd i talen, enten ved gjentakelser av lyder, stavelser eller hele ord, omformuleringer av setninger, eller pauseord. For å skille hva som er normale brudd i talen med hva som er stamming, ser vi både på kvantiteten i bruddene og hvilke typer brudd. Guitar (2006) går ut i fra at opp til 7 - 10 gjentakelser per hundre ord er normal ikke-flyt. Antall repetisjoner per ord er som regel en (me-melk), ved noen tilfeller to (me-me-melk). Selv om voksne tilhørere kanskje vil legge merke til barnets brudd i talen, vil barnet selv ikke bekymre seg, og vil derfor ikke legge seg til noen sekundæradferd eller få negative følelser til egen tale.

Grensestamming

Barn i denne fasen vil hovedsakelig være i samme aldersgruppe som barn med normal ikke-flyt (1 ½ til 6 år). Barnet er på ”grensen”, og vipper fram og tilbake mellom å ha en normal ikke-flyt, og å stamme. Det som karakteriserer barnets talebrudd når det er i en periode med stamming er gjerne antall brudd i talen. Guitar (2006) mener at et barn med grensestamming vil ha flere enn syv til ti talebrudd per hundre ord. I tillegg vil antall repetisjoner per ord være mer enn to (me-me-me-melk). Et tredje kjennetegn på at barnet er i risikozonen for å stamme er at det har flere repetisjoner og forlengelser enn omformulering av setninger og ufullstendige fraser. Talebruddene er løse og forholdsvis avslappede, og barnet viser sjelden tegn på noen reaksjon på egen stamming. For mange vil grensestammingen forsvinne, enten med eller uten behandling. For noen vil den utvikle seg til å gå over i andre faser, der sekundæradferd og negative holdninger til egen stamming er typisk. Hos andre kan stammingen fortsette å være løs og avslappet, og i en slik grensefase hele livet (Guitar, 2006).

Begynnende stamming

Dersom barnets stamming vedvarer, kan den utvikle og forverre seg. Repetisjonene vil bli raskere og mer uregelmessige. Barnet kan legge til seg en såkalt schwa-vokal, det vil si at man bytter ut forventet språklyd (leh-leh-leh liker istedenfor li-li-li liker). Blokkeringer kan også oppstå etter hvert som stammingen forverres. Blokkeringer betyr at luftstrømmen eller

stemmen stopper opp midt i et ord (ba *pause* mse). Barnet vil stamme oftere, og vil bli mer bevisst egen stamming. Barnet legger til seg sekundær adferd. Ved for eksempel å blinke med øynene prøver det å unngå å stamme, såkalt fluktadferd. Barnet vil kunne føle følelser som frustrasjon og utålmodighet, men ikke ha sterke negative følelser ovenfor egen stamming. Som hos et barn med grensestamming, vil stammingen forvinne i perioder. Men hos et barn med begynnende stamming vil periodene med stamming kanskje gå over måneder, mens periodene uten stamming vil være noen dager (Guitar 2006).

Overgangsstamming og avansert stamming

Overgangsstamming forekommer oftest når barnet er eldre (6 – 13 år), men som nevnt tidligere kan også førskolebarn ha stammemønstre som beskrives som overgangsstamming (Guitar, 2006). Stammingen karakteriseres av blokkeringer, repetisjoner og forlengelser. For å fullføre et ord, vil barnet bruke flukt og unngåelsesadferd. Barnet som stammer vil føle frykt, frustrasjon og skam. Stammingen vil være mer etablert og en del av barnets talemønster (Guitar, 2006).

Det som skiller avansert stamming fra overgangsstamming er i hovedsak alder (ca 14 år og oppover). I tillegg kan ungdommer og voksne som har stammet i mange år ha formet seg et talemønster som karakteriseres av enda mer kroppslig strev, som for eksempel mer anspente blokkeringer og skjelvninger i leppe, tunge og kjeve. De negative følelsene som har bygget seg opp gjennom årene vil føre til en anstrengt livsstil preget av unngåelse og fryktadferd, og med en negativ selvoppfattelse. Det er for øvrig viktig å understreke at det ikke er en automatikk i at mennesker som stammer kommer til denne fasen (Guitar, 2006).

2.1.4 Hvordan oppstår og utvikles stamming hos førskolebarn?

Hvorfor begynner noen barn å stamme? For å kunne behandle stamming er det nødvendig med kunnskap om ulike forklaringer på årsak. Denne kunnskapen har forskere lett lenge etter, uten å kunne konkludere med en spesiell teori.

For one thing, we have decided that we cannot simplify stuttering. For years, there was hope of finding the one cause of the problem or the best method for treating it. Now, with references to research knowledge and clinical experience, we recognize that stuttering is a complex problem, with many factors contributing to its development in children and its maintenance in children and adults. (Gregory, 1989, s. 1).

Mange stammeforskere enes i dag om at stamming er en multifaktoriell og dynamisk vanske (Bloodstein, 1995 og Guitar, 2006). Fysiologiske forklaringer peker på arv og genetikk som årsaker til stamming. Mange av barna som begynner å stamme har slektninger som stammer eller har stammet, og denne kunnskapen har resultert i at man tror den som stammer har arvet et gen med anlegg for stamming. Dette genet påvirker hvordan hjernen organiserer språk og tale (Guitar, 2006). Både Guitar (2006) og Starkweather mfl. (1990) påpeker at det genetiske anlegget må kombineres med miljømessige faktorer for at stamming skal utvikles. Dette er også det Conture (1990) mener når han bruker uttrykket; *"For most stutterers, it takes two to tango."* (s. 5). Tidligere har jeg tenkt at dette sitatet har vært en treffende betegnelse på at stamming oppstår i kommunikasjon med andre, som en forklaring på hva stamming er. Men i boka *"Stuttering"* bruker Conture (1990) uttrykket mer i et forsøk på å forklare hvorfor stamming oppstår og utvikler seg. De to dansepartnerne består av miljøet rundt den som stammer, og de forutsetninger den som stammer har med seg inn i miljøet.

Starkweather mfl. (1990) har utviklet en teori som også bruker barnets forutsetninger og miljøets forventninger når han vil forklare hvordan stamming utvikler seg hos førskolebarn. *"Capacities and Demands Theory"*, eller *"Forutsetnings- og forventningsteorien"*, fokuserer både på utviklingsmessige og miljømessige faktorer. Når barnets forutsetninger for flytende tale grunnet en arvelig disposisjon, møter krav enten fra barnet selv eller fra omgivelsene som det ikke kan møte, utvikles og forverres stammingen. Et eksempel på en forventning som stilles barnet er tale tempo. Både taler og lytter forventer et høyt tale tempo, og for et barn der forutsetningene for raskt tale tempo ikke er til stede, vil dette føre til tidspress.

Fordi stamming oppstår i en periode da barna lærer seg språk, er det forsket mye på om lingvistiske faktorer kan påvirke at stamming oppstår og utvikles (Kelman & Nicholas, 2008). Barns språklige kapasitet handler om hvilket potensial de har for språklig planlegging, raske talemotoriske bevegelser og rytme i språket (Starkweather mfl, 1990). Barn som stammer har gjerne flere brudd i talen dersom de snakker med lange, komplekse setninger, noe som kan tyde på at stamming påvirkes av lingvistiske prosesser (Kelman & Nicholas, 2008). Stamming kan dermed sees på som en språkutviklingsvanske (Yairi & Ambrose, 2005). Guitar (2006) viser til at barn som stammer kan ha en forsinket fonologisk utvikling. Fonologisk utvikling handler om å få en forståelse av at de ulike språklydene får ulik mening i forskjellige kombinasjoner (Rygvoold, 2008). I følge Paden (2005) er stamming og fonologiske vansker de to vanskene som oftest opptrer sammen.

En analysemodell der talemotoriske, språklige, emosjonelle og kognitive faktorer inngår, brukes for å forstå hvorfor det enkelte barn stammer (Starkweather mfl, 1990). Høyt taletempo, mange spørsmål, og avbrytelser fra omgivelsene stiller mange krav til barnet både språklig og kognitivt. Dette fører til flere talebrudd, og barnets stamming utvikler seg. Denne analysemodellen er Starkweather mfl. (1990) sitt utgangspunkt for å forstå stammingens utvikling hos det enkelte barn, men også for å gi oss et utgangspunkt for behandling.

2.1.5 Behandling av førskolebarn som stammer

Når vi vet at stamming kan utvikle seg, og i verste fall påvirke barnets livskvalitet, er det nødvendig å se på hva man kan gjøre for å forebygge en uønsket utvikling. Dersom barnets språglede hemmes, vil både den språklige og sosiale utviklingen forstyrres. Selv om vi vet at mange vokser stammingen av seg uten behandling, er det viktig med tidlig intervensjon. Curlee (1993) mener at et barn som har stammet i et år uten behandling, har redusert mulighet for at stammingen skal forvinne for godt. Både i Norge og i andre land har det tidligere ikke vært noen tradisjon for å behandle førskolebarn som stammer. Mange (Guitar, 2006, Mørk og Wolff, 1994, Starkweather mfl., 1990) forklarer denne tradisjonen med tidligere forskning. På 50 tallet mente professor Wendell Johnson (Starkweather mfl., 1990) at stamming utviklet seg på grunn av foreldres reaksjoner på barns ikke-flytende tale. I nyere tid har i følge Starkweather mfl. (1990) og Guitar (2006) forskning vist at stamming er en multifaktoriell vanske, og at tidlig behandling kan forebygge en uheldig utvikling og faktisk kurere vansken. Som jeg har skrevet tidligere forsvinner stammingen hos mange førskolebarn helt uten behandling. Men å bruke en "vente å se" metode, vil påvirke barna som fortsetter å stamme. Starkweather mfl. (1990) bruker et kraftfullt uttrykk om en slik tilnærming; "*We now know that waiting to see if a stuttering child will "outgrow it" is usually the worst possible thing to do*" (viii, preface).

Viktigheten av å gi hjelp tidlig fremheves også i St.meld. nr 16 (Kunnskapsdepartementet, 2006 – 2007, s.10); "*Tidlig innsats må forstås både som innsats på et tidlig tidspunkt i et barns liv, og tidlig inngripen når problemer oppstår eller avdekkes i førskolealder, i løpet av grunnopplæringen eller i voksen alder.*"

I følge veiledningen til opplæringsloven om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning (Utdanningsdirektoratet, 2009) omhandler tidlig innsats at det skal gis hjelp på et tidlig

tidspunkt i barns liv; ”Det skal mobiliseres beredskap for å yte ekstra støtte med én gang det oppstår behov for det.”

I følge opplæringsloven § 5-7 (1998) har førskolebarn rett på slik hjelp:

Barn under opplæringspliktig alder som har særlege behov for spesialpedagogisk hjelp, har rett til slik hjelp. Hjelpa skal omfatte tilbod om foreldrerådgiving. Hjelpa kan knytast til barnehagar, skolar, sosiale og medisinske institusjonar og liknande, eller organiserast som eige tiltak. Hjelpa kan også givast av den pedagogisk-psykologiske tenesta eller av ein annan sakkunnig instans. For spesialpedagogisk hjelp gjeld § 5-4 andre og tredje leddet i lova. § 5-5 andre leddet i lova gjeld så langt det passar.

For å kunne gi en konstruktiv behandling til førskolebarn som stammer, vil det være nødvendig å kartlegge det enkelte barn (Guitar, 2010). Gjennom observasjon av barnet og barnets tale, og i samtale med foreldre, vil logopeden kunne danne seg et bilde av barnets taleflyt. Har barnet en normal ikke-flyt eller ligger barnet i grensen mellom normal ikke-flyt og stamming? Har barnet utviklet sekundæradferd som unngåelse og fluktadferd? Viser barnet tegn på frustrasjon og skam over egen tale? Har barnet slektninger som stammer eller har stammet? Når man har kartlagt det enkelte barn, legger man dette til grunn for valg av behandlingsform. Jeg vil nå vise hvilke behandlingsformer som er relevante å bruke når førskolebarn stammer.

Direkte, indirekte eller en helhetlig tilnærming?

Behandlingsformene kan i hovedsak deles inn i direkte og indirekte behandling. En kombinasjon av disse to kalles for en helhetlig tilnærming. Direkte behandling vil si at logopeden jobber direkte med barnet for å skape flyt i talen, eller veileder foreldre i hvordan de skal jobbe direkte med barnet (Guitar, 2010). Lidcombe programmet er et eksempel på et behandlingsprogram der logopeden veileder foreldre i hvordan de skal jobbe direkte med barnet. Foreldrene skal korrigere barnets stamming og rose flyt. Når logopeden behandler barnet direkte kan det for eksempel innebære at logopeden stammer frivillig og oppfordrer barnet til det samme. Et rolig taletempo og samtale om stamming og følelser kan være andre eksempler på direkte behandling. Om den direkte behandlingen av barnet er direkte rettet mot stammingen eller om man jobber mer ”kamouflert” avhenger av hvor bevisst barnet er egen stamming (Guitar, 2006).

En indirekte behandlingsform vil innebære at logopeden jobber med miljøet rundt førskolebarnet. Bakgrunnen for valg av denne behandlingen er kunnskapen om at stamming oppstår og utvikles som et resultat av en interaksjon mellom barnets forutsetninger for flyt og omgivelsenes forventninger og krav (Guitar, 2010, Starkweather mfl., 1990). The Palin Parent – Child Interaction approach er representant for en slik tilnærming. Logopeden underviser foreldrene i hva stamming er og hvordan det oppstår. I tillegg jobber man med interaksjonsmønstre i familien, og her fungerer logopeden som en rådgiver i hvordan familien kan legge til rette for å minske kravene og stress (Guitar, 2010).

Guitar (2006) fremhever en helhetlig tilnærming når det er snakk om behandling av førskolebarn som stammer. Med en helhetlig tilnærming menes at logopeden kombinerer en indirekte og en indirekte behandlingsform. I tillegg til direkte behandling av barnet brukes en indirekte behandling av miljøet rundt. Starkweather mfl. (1990) viser til gode resultater ved å behandle førskolebarn som stammer med en slik kombinasjon. Han bruker som skrevet tidligere en analysemodell for å avdekke hvilke krav i miljøet som påvirker barnet.

I tillegg til barnet som stammer, trekker Guitar (2010) frem behandleren som den viktigste faktoren i behandlingen når førskolebarn stammer. Uanhengig av valg av metode, inkluderes foreldrene i behandlingen når førskolebarn stammer. Logopeden vil da være en rådgiver for foreldrene. I neste avsnitt vil jeg belyse rådgivningsbegrepet, og sette det inn i et foreldreperspektiv.

2.2 Rådgivning

Når vi vet at behandlingen av førskolebarn som stammer i hovedsak består av rådgivning til barnas foreldre, vil det være aktuelt å vite mer om rådgivning. Logopeder har kunnskap om stamming, og kompetanse til å bruke kunnskapen i en rådgivningsprosess. I dette avsnittet vil jeg diskutere rådgivningsbegrepet for å belyse hva man ønsker å oppnå i en rådgivningssituasjon. Jeg vil også trekke frem viktige egenskaper en rådgiver bør ha for å nå fram til rådsøkeren. Rådgivning er en prosess, en innovasjonsprosess med mål om endring (Lassen, 2002). Jeg vil belyse dette med å vise til en problemløsningsmodell, og hvilke ferdigheter som gir grobunn for en god rådgivningsprosess. Oppgaven omhandler rådgivning

til foreldre når førskolebarn stammer, og det blir derfor relevant å sette teorien inn i et foreldreperspektiv.

2.2.1 Hva er rådgivning?

I følge Lassen (2002) handler rådgivning om å hjelpe mennesker til å hjelpe seg selv. Davis (1995) bruker også begrepet der ”..det foreligger gjensidig enighet om at et menneske skal gå inn i et samarbeid med et annet menneske, i et forsøk på å yte hjelp” (s. 16). Davis (1995) understreker videre at selve hensikten er å hjelpe mennesker til å få det bedre med seg selv, rådgivning er ”hjelp til selvhjelp”. Johannessen, Kokkersvold & Vedeler (2001, s. 15) definerer rådgivning som ”..en pedagogisk virksomhet der hensikten er å sette de som søker hjelp, i bedre stand til å hjelpe seg selv, ikke bare i den aktuelle saken de står i, men også i andre, lignende situasjoner...”. Definisjonene jeg har vist til har i hovedsak samme innhold, og kan slik jeg forstår det sammenfattes til at målet for rådgivning er å gi hjelp slik at råde søker kan hjelpe seg selv. I denne oppgaven vil logopeden være rådgiveren, mens foreldrene til førskolebarn som stammer vil være de som trenger hjelp til å hjelpe seg selv. Gjennom å hjelpe seg selv, vil målet være at de indirekte hjelper barnet som stammer.

”Rådgivning – kunsten å hjelpe”, er tittelen på Liv Lassens (2002) bok, og er en definisjon i seg selv. Hvordan kan rådgivning være en kunst? Ordet kunst stammer opprinnelig fra tysk, og betyr ”å kunne” eller ”ferdighet” (Dalbolt, 2002). For å kunne hjelpe foreldre til førskolebarn som stammer er det nødvendig å kunne kunsten å hjelpe. I følge Guitar (2006, s. 278) er det vesentlig at logopeden innehar visse ferdigheter når han formulerer ”... a clinican’s knowledge, skills and personality have a major influence on outcome”. Hvilke ferdigheter og egenskaper bør logopeder ha for å beherske rådgivningskunsten?

2.2.2 Rådgiverens egenskaper

For å beherske kunsten å være rådgiver, kreves visse egenskaper og ferdigheter. For å belyse hvilke egenskaper som skaper en god rådgivning velger jeg å ta utgangspunkt i en humanistisk rådgivningstradisjon. Dette på bakgrunn av eget ståsted, men også fordi både Lassen (2002) og Johannessen mfl. (2001), samt Guitar (2006) trekker denne frem som aktuell innenfor spesialpedagogisk rådgivning.

Humanismen oppsto i Europa og USA, som en reaksjon på andre rådgivningstilnæringer, omkring 1950 – 1970. Flere ulike retninger, deriblant gestaltterapien og eksistensialismen sprang ut fra den humanistiske tradisjonen. Som overordnet humanistisk prinsipp ligger synet på mennesket som essensielt godt fra naturens side (Johannessen mfl., 2001), med mulighet for vekst, og for å ta egne valg når de primære behovene er dekket (Lassen, 2002). Både Johannessen mfl. (2001) og Lassen (2002), samt Guitar (2006) fremhever Carl Rogers, og hans klientsentrerte terapi, som sentral innenfor humanismen. Rogers har et syn på mennesker som rasjonelt, sosialt, realistisk og fremtidsrettet med muligheter og evner til å jobbe med sine egne problemer og regulere sin adferd (Rogers, 1965). Målet med rådgivningen vil derfor være å hente frem ressurser og muligheter som er iboende i mennesket (Johannessen m. fl., 2001). Med en slik tankegang vil logopeden kunne se mulighetene hos foreldre til førskolebarn som stammer, og målet vil være å hjelpe dem slik at de selv kan se hvilke krav som stilles i familien, og hvordan disse kan endres med tanke på barnets forutsetninger.

For en vellykket og konstruktiv rådgivning fremla Carl Rogers tre grunnleggende holdninger han så som vesentlige, henholdsvis kongruens, ubetinget positiv aktelse og empati (Rogers, 1965). Disse blir følge Rogers (1965) trukket frem som vesentlige i kommunikasjonen mellom partene i en rådgivningsprosess. Også Guitar (2006) fremhever disse egenskapene i en rådgivningssammenheng, og mener det er essensielt for en effektiv behandling når mennesker stammer. Guitar (2006) er inspirert av sin tidligere lærer og behandler, Charles Van Riper. Charles Van Riper legger Carl Rogers sine tre egenskaper til grunn for sin egen karakteristikk av hva som gjør en rådgiver god, henholdsvis empati, varme og ektehet (Guitar, 2006). Jeg vil utdype Carl Rogers egenskapene nærmere. Hva betyr de i praksis, og hvordan kan man utvikle disse ferdighetene?

Kongruens

Kongruens innebærer å være seg selv på en genuin måte. Ved å være seg selv, men på samme tid bruke de delene av seg selv som er relevante for rådgivningen, vil rådsøker oppfatte rådgiver som troverdig (Rogers, 1965). Man skal være ekte og ærlig, og ikke gi seg ut for å være noen man ikke er (Guitar, 2006). Dersom man er i tvil om noe, er det viktig å ikke strebe etter et svar, men heller være åpen om sin uvitenhet, og sammen med rådsøker undersøke saken nærmere (Lassen, 2002). Davis (1995) trekker frem spontanitet og kontinuitet som viktige momenter. Å kunne møte rådsøker på åpen og naturlig måte, som ikke bærer preg av

forsvar, krever en trygg rådgiver. Samtidig skal rådgiver vise profesjonalitet og kontinuitet ved møtene. Når rådgiver deler sin tankegang om prosessen med råde søker, viser man en ektehet som gir råde søker mulighet til å ta ansvar for prosessen, og som gir viktig læring for fremtidig fungering (Clarkhuff & Anthony, 1979). Dersom rådgiver har en kongruent holdning, vil dette gjøre råde søker avslappet og trygg, som igjen vil påvirke rådgivningsprosessen gjennom selvrealisering (Lassen, 2002).

Ubetinget positiv aktelse

Ubetinget positiv aktelse vil si at rådgiver aksepterer råde søker på en ikke – dømmende måte, og dermed kommuniserer at man bryr seg om råde søker som person (Lassen, 2002). Rogers (1965) fremhever viktigheten av å godta alle råde søkers følelser, ved å sette pris på råde søker på en helhetlig måte. Anerkjennelse for råde søker vil skape trygghet som igjen vil være nødvendig for rådgivningsprosessen. Rådgiver trenger ikke nødvendigvis dele råde søkers verdier, eller være enig med han, men forsøke å se verden gjennom råde søkers øyne (Lassen, 2002). Både Egan (2002) og Hylland Eriksen (2001), samt Lassen (2002) viser til at for å kunne vise forståelse og aksept til mennesker man er uenig med, vil det være viktig å kunne være seg bevisst sine egne verdier, og reflektere over bakgrunnen for at man har disse verdiene. Ved at rådgiver er bevisst sitt egen verdisyn, vil man enklere kunne se hvorfor man er uenig med råde søker.

Guitar (2006), som kaller holdningen for ”*warmth*”, viser til hvordan man formidler nettopp at man aksepterer råde søker på en ikke – dømmende måte. Gjennom tonefall, ansiktsuttrykk og kroppsspråk viser rådgiver at man bryr seg om råde søker. Råde søker vil oppleve ”*varmen*” fra rådgiver, og dette vil igjen skape en atmosfære der vanskelig spørsmål kan tas opp.

Empati

Empati er evnen til å oppfatte andres følelser, oppleve dem, men samtidig vite at de ikke er sine egne. Med en empatisk holdning vil rådgiver holde fokus på råde søkers følelser, i motsetning til å bruke egne perspektiver og erfaringer som utgangspunkt for forståelse (Rogers, 1965). I følge Guitar (2006) er empati i en stammesammenheng evnen til å forstå følelser, tanker og adferd til noen som stammer. Lassen (2002) skriver at empati er en medfødt evne, og er en forutsetning for å skape en god, trygg kommunikasjon. Men i tillegg

til å ha denne evnen, er det en forutsetning at rådgiver også kan formidle empati ovenfor råde søker.

Den eneste måten å kunne gi virkelig hjelp til andre mennesker på er ved å utvide og utvikle vår egen forståelse av dem, men vel så viktig å vise vår forståelse på en måte som utvikler deres egen bevissthet og forståelse for seg selv slik at de kan anerkjenne og respektere seg selv som de er. (Klinge, 1999 i Lassen, 2002, s. 77).

I følge Guitar (2006) kan man utvikle sin empatiske forståelse og kommunikasjon ved å jobbe med sin egen evne til å lytte og akseptere råde søker, men også ved å observere råde søkers kroppsspråk. Når det gjelder å forstå følelsene til en råde søker som stammer eller har barn som stammer, oppfordrer Guitar (2006) til å gå ut å stamme frivillig. Hvordan reagerer mennesker på stammingen? Hvordan føles det at mennesker du snakker med ser bort når du forteller noe? Han foreslår også å lese bøker skrevet av mennesker som stammer eller foreldre til barn som stammer.

Som en god måte å utvikle alle de tre grunnleggende holdningene trekker Guitar (2006) fram bruk av video. Ved å se på både kroppsspråk, verbale og non – verbale ytringer, vil man kunne få et godt utgangspunkt for å analysere og forbedre seg selv. Lassen (2002) anbefaler bruk av rollespill i en studiesituasjon, og eventuelt videoopptak av dette.

I følge Lassen (2002) er Carl Rogers tre grunnleggende holdninger hos rådgiver logisk sammenbundet. For å inneha en empatiske holdning kreves det at rådgiver aksepterer og bryr seg om råde søker. Empati kan dermed ikke eksistere uten et ubetinget positiv aktelse. Begge disse holdningene vil igjen ikke være meningsfulle dersom de ikke er genuint ekte. Derfor vil kongruens være den primære og viktigste av Rogers holdninger (Lassen, 2002).

I tillegg til Carl Rogers tre holdninger, fremhever Davis (1995) ydmykhet og dempet entusiasme. Med ydmykhet mener han at rådgiver er realistisk, ved å se både sine styrker og sine svakheter, og samtidig godta at råde søker også kan bidra positivt i prosessen. Med dempet entusiasme mener han at rådgiver må finne en balansegang mellom entusiasme og profesjonalitet. Ved å vise entusiasme skaper man engasjement og etablerer en positiv respons. Guitar (2006) viser også til dette når han, som nevnt tidligere, bruker uttrykket "warmth". Gjennom kroppsspråk og tonefall viser rådgiver en dempet, men positiv entusiasme som skaper et miljø der råde søker kan lære og gjøre endringer. Rådgiver viser entusiasme over råde søkers utvikling, og viser tro på at råde søker har iboende ressurser og muligheter, slik Johannessen mfl. (2001) beskriver målet for rådgivning.

Rådgivers holdninger skaper kommunikasjon med rådsøker, men de må settes inn i en handlingsprosess for at rådgivningen skal bli nyttig. I tillegg til de grunnleggende holdningene og faglig kompetanse, trenger rådgiver noen spesifikke kommunikative ferdigheter. Hvilke ferdigheter en rådgiver trenger, vil jeg utdype i neste avsnitt om rådgivningsprosessen.

2.2.3 Rådgivningsprosessen

Rådgivning er en kommunikativ prosess mellom to eller flere mennesker hvor samspillet er definert i klare rammer med hensyn til forholdets karakter, dets innhold og tidsbegrensning. Målet rådsøker (e) arbeider mot er den styrende faktor i rådgivningsprosessen. Arbeidet for å nå målet blir rådgivningsprosessen. Å nå mål og delmål blir resultatet av selve rådgivningen. (Lassen, 2002, s.26).

Rådgivning kan sees som en prosess med ønske om bedring. Bedringen kan innebære en endring enten for et individ eller et system, der en ny praksis, et nytt perspektiv eller en ny livssituasjon er målet (Lassen, 2002). Robert Clarkhuff har utarbeidet en problemløsningsmodell for rådgivning. Den deler prosessen inn i fire faser, henholdsvis etableringsfasen, kartleggingsfasen, personliggjøringsfasen og tiltaksfasen (Clarkhuff & Anthony, 1979). Jeg vil presentere de fire fasene, og vise hvilke ferdigheter hos rådgiver som trekkes frem som vesentlige i hver fase.

Etableringsfasen

I den første fasen dannes kontakten mellom rådgiver og rådsøker, og rådsøker begynner å involvere seg i sin egen problemløsningsprosess (Clarkhuff & Anthony, 1979). Lassen (2002) vektlegger rådgiverens oppmerksomhetsferdigheter i denne fasen. Gjennom oppmerksomhet signaliserer rådgiver en interesse og tilstedeværelse, som igjen gir rådsøker trygghet. For å vise oppmerksomhet til rådsøker bør rådgiver ha satt seg godt inn i henvisningen, ha kunnskap om fakta og gjerne bruke navn på de involverte. Da vil rådsøker føle seg ventet og velkommen. Rådgiveren bør også ha tenkt gjennom valg av sted for rådgivningen, et sted uten avbrytelser gir ro. Plassering i forhold til hverandre bør også vurderes, med mulighet for øyekontakt uten å bli for påtrengende og nærgående. Å observere rådsøker kan si oss mye om både energinivå, følelser og forhold til seg selv og rådgivningen.

Ved å registrere rådsøkers energinivå og motivasjon, får rådgiver en indikasjon på hvor raskt man kan starte selve rådgivningen.

I tillegg til å ha observasjonsferdigheter, må rådgiveren være en god lytter. Lytting krever at rådgiver er mottakelig for rådsøker på en aktiv, engasjert og fokusert måte (Schibbye, 1996). Å være en aktiv lytter innebærer å vise rådsøker at man er interessert og ikke – dømmende, slik også Rogers (1965) viser til når han trekker frem ubetinget positiv aktelse som en grunnleggende holdning hos rådgiver. Rådgiver viser rådsøker dette ved sitt eget kroppsspråk og med responsen som gis (Lassen, 2002). *”Det er bare gjennom å lytte at hjelperen kan begynne å kommunisere effektivt, lære noe om foreldrenes problemer og utvikle en forståelse, og derved gjøre resten av hjelpeprosessen lettere.”* (Davis, 1995, s. 91).

Rådgiverens oppmerksomhet er grunnlaget for at rådsøker kan begynne å ta del i sin egen utviklingsprosess (Clarkhuff & Anthony, 1979). Oppmerksomhetsferdigheter er viktige gjennom hele prosessen, men fremheves under den første fasen fordi den er så viktig for å gjøre rådgivningsprosessen mulig (Lassen, 2002).

Kartleggingsfasen

Når kontakten er etablert, kan rådgiver og rådsøker starte med kartleggingsfasen. Her skal rådgiver få rådsøker til å fortelle om både spesifikke og generelle fakta, følelser og tanker. Samtalen vil dreie seg om å kartlegge problemet, ved å få til en identifikasjon av selve situasjonen man skal ta utgangspunkt i. Målet for kartleggingsfasen er at rådgiver skal få en forståelse for rådsøker, men også at rådsøker skal få en større forståelse for sin egen situasjon. Gjennom å sette ord på problemet, tanker og følelser rundt dette, hjelpes rådsøker til å få en oversikt over sitt eget problem (Lassen, 2002).

Under denne fasen trekker Lassen (2002) frem rådgiverens responsferdigheter, fordi slike ferdigheter kan fremme den helhetlige kartleggingen. Gjennom å bruke spesifikke spørsmål konkretiseres situasjonen. Åpne spørsmål er å foretrekke fremfor lukkede, som for eksempel; ”fortell litt om hvordan barnet ditt reagerer på sin egen stamming”. En annen type responsferdigheter er speiling. Rådgiver speiler rådsøkers utsagn, følelser eller meninger ved å prøve å sette ord på disse. På den måten får rådsøker muligheten til å bekrefte eller avkrefte om dette var de faktiske tankene (Lassen, 2002). Davis (1995) viser også til speiling, og mener at rådgiver ved å omformulere rådsøkers tanker og følelser viser en genuin forståelse.

Dette vil igjen signalisere at og at rådgiver virkelig følger med på hva rådsøker har å si. Direkte spørsmål kan være en truende responsform, og derfor kan det være mer virkningsfullt å undre seg sammen. Å oppsummere er også en responsferdighet. Det kan være en hjelp til å få en oversikt, samtidig som det viser rådsøker at rådgiver har lyttet til det som har blitt sagt (Lassen, 2002).

Personliggjøringsfasen

Når man har kartlagt rådsøkers situasjon, går man over i en dypere kartlegging. Rådgivers oppgave blir å få rådsøker til å få et mer personlig forhold til sitt problem. Man går sammen inn i hva rådsøker kan ta ansvar for og påvirke. Rådsøker går fra å avdekke årsaker, meninger og følelser, til å forstå sine personlige problemer, følelser og mål. Meningen er at rådsøker skal få en større innsikt i hva som er sin rolle i situasjonen. Adferd eller mønstre som har vært en del av rådsøker i lang tid, kan være vanskelig å erkjenne. Her kommer rådgiverens personliggjøringsferdigheter inn, og er nøkkelen til å hjelpe rådsøkeren til å føle at han eier sin egen situasjon. Å personliggjøre rådsøker vil si å hjelpe han til å erkjenne personlig ansvar, grad av kontroll, personlige mangler og sine styrker. Rådsøker må forstå sin egen posisjon både i forhold til den nåværende situasjonen, men også i forhold til den ønskede situasjonen. For å få til en personliggjøring må rådgiveren hjelpe rådsøker med å forklare og tolke følelser og tanker. Rådgiver må støtte rådsøker i å finne frem til sine ressurser og styrker, men også mangler i forhold til nåtidens situasjon (Lassen, 2002).

Rådgivningsferdigheter som hjelper rådsøker til personliggjøring kan være å bruke utvidet speiling, det vil si at rådgiver i tillegg til å speile følelser og tanker, hjelper rådsøker med å tolke disse (Clarkhuff & Anthony, 1979). Ved bruk av konfrontasjoner, kan man bevisstgjøre rådsøker om hva som hindrer han i å handle (Egan, 2002). I kommunikasjonen med rådsøker kan rådgiver fange opp ”her og nå” situasjoner, og bruke disse til tolkning. Rådgiver kan også gi rådsøker større fokus og hjelpe han til å se nye perspektiver ved å gi han en ny ”innramming” av problemet. Før prosessen går inn i neste fase, må rådsøker få et eierskap til det som ønskes endret, for selve målet for rådgivningen (Lassen, 2002).

Igangsettingsfasen

Den fjerde og siste fasen i rådgivningsprosessen består av igangsetting av tiltak og handlinger for å nå målet. Man lager en tiltaksplan, der det konkretiseres mål som skal prøves ut,

evalueres og justeres (Lassen, 2002). Rådgivers oppgave blir å hjelpe radsøker til å konkretisere realistiske mål og snakke om mulige alternativer for å nå målene (Clarkhuff & Anthony, 1979).

Rådgivers igangsettingsferdigheter vil bygge på grunnleggende holdninger, oppmerksomhetsferdigheter og responsferdigheter, men også evnen til å motivere radsøker (Lassen, 2002). Davis (1995) understreker rådgiverens tro på radsøkers evne til å skape en endring, som en viktig motivasjonsfaktor. Radsøker bør selv komme med forslag til tiltak, men rådgiver kan også komme med konkrete forslag hvis det blir nødvendig. Ferdigheter i å oppsummere vil også være gunstig i denne fasen (Lassen, 2002). Tiltakene må følges opp og evalueres underveis. Dersom rådgiver oppfatter noen tiltak som vanskelige å gjennomføre, bør nye tiltak utarbeides. Når en rådgivningsprosess skal avsluttes, må det også foretas en evaluering. Spørsmål som knyttes til hva som har blitt oppnådd, og hva som kunne ha blitt gjort annerledes kan styrke både radsøker og rådgiver (Lassen, 2002).

2.2.4 Foreldrerådgivning

I rådgivning til foreldre til førskolebarn som stammer, vil både Carl Rogers grunnleggende holdninger (Rogers, 1965) og Clarkhuff & Anthonys (1979) ferdigheter være essensielle. I tillegg er det viktig å reflektere over sin egen rolle som rådgiver (Lassen, 2002). Davis (1995) skriver om rådgivning til foreldre, og viser til foreldres smerte når de oppdager at barnet ikke utvikler seg normalt. Selv om førskolebarn enten kan vokse av seg stamming, eller få normal taleflyt ved behandling, vil stamming ofte føre til bekymring hos foreldre (Guitar, 2006). Davis (1995) trekker frem evnen til å gi foreldre styrke og troen på seg selv når han beskriver hjelpen som gis. Rådgiver skal gi foreldre hjelp til å hjelpe seg selv, slik Lassen (2002) definerer rådgivning. I rådgivningen har både rådgiveren og foreldrene ulike roller. I behandlingen av stamming er logopeden rådgiveren. Logopeden er rådgiver, men også en fagperson. Foreldre innehar rollen både som de som trenger hjelp, men også som foreldre til et barn som trenger hjelp. Fordi rådgiveren innehar ekspertkompetanse, mens foreldrene er hjelpetrengende og kanskje frustrerte og bekymret, vil rådgivningen i følge Lassen (2002) være asymmetrisk. Logopeden som rådgiver vil være trygg, mens foreldrene er sårbare, noe som vil påvirke maktpallansen. I en slik foreldrerådgivning blir det viktig at ikke rådgiveren utnytter makten man innehar som ekspert.

Davis (1995) beskriver en modell for rådgivning til foreldre, partnerskapsmodellen, som er en motsats til en modell der rådgiveren fungerer som den dyktige ekspert. Nettopp forholdet som dannes mellom partene i en rådgivningsprosess, vil være avgjørende for effektiviteten av hjelpen. En avklaring av forventninger i forhold til hva som ønskes oppnådd i rådgivningen blir vesentlig (Davis, 1995), slik også Clarkhuff & Anthony (1979) viser til i kartleggingsfasen. Det skal være en ”... gjensidig enighet om at et menneske skal gå inn i et samarbeid med et annet menneske, i et forsøk på å yte hjelp” (Davis, 1995, s. 16). Kjernen i dette samarbeidet blir at foreldrene selv kan avgjøre hvilke tiltak som er nødvendige. Dette synet på foreldrerådgivning kan sammenlignes med det Law (2001) kaller for forbrukermodellen. I en slik modell er det foreldrene som velger hvilke tiltak som passer best for dem i samarbeid med rådgiver, og i følge Law (2001) vil en slik modell være mest suksessfull.

Å være rådgiver er mer enn å gi råd. Grunnleggende holdninger må ligge i bunn, og kombinert med egenskaper og ferdigheter kan rådgivningsprosessen bli suksessfull. Rådgivning er kunsten å hjelpe (Lassen, 2002).

3 Metode

Min oppgave omhandler rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer. For å finne ut hvordan foreldrene opplever rådgivningen, måtte jeg velge hvilken metode jeg ville bruke for å svare på problemstillingen. I dette kapittelet vil jeg presentere mitt metodevalg for oppgaven. Jeg vil redegjøre for mitt utvalg, og vise hvordan jeg forberedte og gjennomførte undersøkelsen. Videre vil jeg vise hvordan jeg analyserte data, samt se på oppgavens validitet. Til slutt vil jeg drøfte noen etiske overveielser knyttet til oppgaven.

3.1 Valg av metode

Valg av forskningsmetode må tas med hensyn til oppgavens formål og problemstilling (Dalen, 2011). Hva er det jeg ønsker å finne ut av og hvordan kan jeg best gjøre dette? For å få en innsikt i hvordan foreldre til førskolebarn som stammer opplever rådgivningsprosessen har jeg valgt å bruke en kvalitativ forskningstilnærming, nærmere bestemt et kvalitativt forskningsintervju. En kvalitativ metode brukes i forskning når man vil utvikle en forståelse av et fenomen som er knyttet til personer eller situasjoner i deres sosiale virkelighet (Dalen, 2011). Strauss og Corbin (1998) beskriver kvalitativ forskning som studiet av mennesker og deres erfaringer i livet, ulike typer adferd, emosjoner og ulike sosiale fenomener. En kvalitativ metode gjør det mulig å fange opp informantenes opplevelser, kunnskap og erfaringer innenfor valgt tema (Befring, 2002). Mitt valg av metode falt naturlig på en kvalitativ tilnærming, da jeg mener en slik tilnærming best vil kunne svare på min problemstilling. Som instrument har jeg brukt semistrukturert intervju. Dette vil jeg utdype nærmere under beskrivelsen av intervjuprosessen.

3.2 Utvalg

I valg av informanter har jeg brukt et kriteriebasert utvalg. Dette valget ble tatt fordi jeg ønsket å intervju informanter som hadde kompetanse på et spesielt område. I følge både Dalen (2011) og Kvale (1997) er denne utvelgelsesmetoden vanlig i kvalitative intervjuer, fordi et utvalg med tilfredsstillende kriterier kan være en god hjelp til å belyse et spesielt tema og svare på problemstillingen. Med bakgrunn som pedagogisk leder i barnehage, hadde jeg erfaring med prosedyrer for å henvise barn som trengte utredning og oppfølging. Jeg visste at henvisning av førskolebarn som stammer går gjennom bydelenes pedagogiske fagsenter.

Fagsenteret vurderer henvisningen og videresender den til Pedagogisk Psykologisk tjeneste (PPT) for utredning og anbefaling av tiltak og ressurser. Pedagogisk fagsenter får igjen ansvaret for å følge opp barn som har behov for hjelp. Selv om jeg ikke hadde erfaring med henvisning av førskolebarn som stammet, hadde jeg tidligere henvist barn med språkvansker, der fagsenteret bisto med logopedisk hjelp. Jeg valgte derfor å legge til grunn visse kriterier for valg av informanter:

- Foreldre til førskolebarn som stammer eller har stammet
- Foreldrene har fått eller får rådgivning fra logoped ansatt på pedagogisk fagsenter
- Logopedene som har gitt rådgivning er ansatt på pedagogisk fagsenter i en av bydelene i Oslo

I planleggingen av prosjektet ønsket jeg å intervju fem foreldre til førskolebarn som stammer eller har stammet. For å komme i kontakt med informantene så jeg det som eneste mulighet å gå gjennom bydelens logoped. Jeg visste at forskning kan vise til at så mange som 5 % av førskolebarn stammer (Guitar, 2006), og jeg gikk ut i fra at det skulle bli forholdsvis lett å skaffe fem foreldre som ville stille opp. Da jeg begynte å ringe fagsentrene viste det seg raskt at dette kunne bli en utfordring. Mange av bydelene hadde ikke logoped ansatt, og de kunne opplyse at de ved behov leide inn privat logoped. På bakgrunn av mine kriterier valgte jeg å først snakke med de logopedene som var ansatt i bydelen. Av disse var det kun fire logopeder som hadde gitt rådgivning til foreldre med førskolebarn som stammer. De var villige til å kontakte foreldrene for å høre om de ville være informanter. Tre av foreldrene stilte seg positive, mens den siste logopeden kunne meddele at foreldrene ikke ville.

Jeg bestemte meg for å kontakte de private logopedene som ble leid inn av bydelens pedagogiske fagsenter. Ingen av disse hadde hatt rådgivning med foreldre til førskolebarn som stammet. Jeg vurderte å gå bort fra kriteriet om at logopeden måtte være ansatt i bydelen, og ringte både Bredtvet kompetansesenter og private logopeder som ikke hadde noen tilknytning til bydelene. Bredtvet var positive til å være behjelpelige med informanter hvis jeg ikke fant noen som stilte mine kriterier. Selv om jeg fikk tips av flere av de private logopedene om andre jeg kunne ringe, ga dette ingen resultater. Samtidig var jeg i gang med intervjuene av foreldrene, og intervjuene viste seg å være innholdsrike. De varte lenger enn

antatt, og jeg opplevde at jeg fikk mye data som kunne brukes i oppgaven. Jeg bestemte meg for at det var tilstrekkelig med tre informanter for å belyse oppgavens problemstilling.

Mitt endelige utvalg består derfor av foreldre til tre førskolebarn som stammer eller har stammet. Alle tre er mødre, og de tre bor i forskjellige bydeler i Oslo. Både øst og vest er representert. Ett av barna er nå skolebarn, men vi tok utgangspunkt i rådgivningen som ble gitt da barnet var førskolebarn.

I prosessen med å finne informanter har jeg undret meg over hvorfor det viste seg å være vanskelig å finne mange nok. Kan det fortsatt være en ”vente og se” holdning slik Guitar (2006), Starkweather mfl. (1990) og Mørk & Wolff (1994) viser til? Blir barn med grense og begynnende stamming henvist gjennom bydelen eller bruker man andre veier for å få hjelp? En annen tanke jeg har gjort meg er måten jeg kom i kontakt med informantene på. Foreldrene skulle bli intervjuet om den logopediske rådgivningen, og det var logopeden som skulle videreformidle forespørselen om intervju. Kan logopedene ha følt det ubehagelig at de skulle være gjenstand for analyse? Jeg vil ikke konkludere med noe, men synes dette er viktige aspekter å tenke over.

3.3 Kvalitativt forskningsintervju

Intervju beskrives som en prosess der to mennesker snakker sammen om et felles tema, og på den måten skaffer forskeren informasjon om noen sin livssituasjon (Dalen, 2011). I følge Dalen (2011) er formålet med et intervju å skaffe fylldig og beskrivende informasjon om hvordan mennesker opplever sider ved sin livssituasjon, og på den måten få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser. Ved å bruke et kvalitativt forskningsintervju ønsker jeg å fange opp nettopp foreldrenes opplevelser, følelser og tanker om hjelpen som blir gitt når førskolebarnet deres stammer. Hvilke forventninger hadde foreldrene før de fikk hjelp? Hvilke tanker gjør de seg om hjelpen underveis eller etter prosessen? Hvordan opplever de rådgiveren? Kan de trekke frem noen egenskaper hos rådgiveren som påvirket prosessen? Jeg har brukt et semistrukturert intervju, der intervjuets temaer ble valgt ut på forhånd med formulerte spørsmål. Det skulle være rom for å snakke utenom spørsmålene, og jeg ville kunne stille oppfølgingsspørsmål ut i fra hvilke svar som blir gitt.

3.3.1 Intervjuguide

Før jeg gikk i gang med intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide (vedlegg 1). Guiden besto av nøye gjennomtenkte temaer og spørsmål. Formålet med intervjuguiden var å sikre svar på det jeg ville undersøke. I utarbeidelsen av intervjuguiden er det vesentlig at spørsmålene skal svare på problemstillingen, og det er derfor viktig å bruke god tid på å lage en god guide (Dalen (2011)). Det er også viktig å tenke på hvordan man formulerer spørsmålene, i hvilken rekkefølge man stiller dem og å ta hensyn til informantens kunnskaper om emnet.

Intervjuguiden (vedlegg 1) består av 7 temaer, med spørsmål knyttet til disse. For å kunne svare på problemstillingen syntes jeg det var relevant å få kunnskap om barnet og barnets stamming, omgivelsene, henvisningsprosessen og praktiske spørsmål knyttet til dette.

Hovedvekten av spørsmålene var knyttet til forventninger og opplevelsen av selve rådgivningen.

3.3.2 Prøveintervjuet

Jeg valgte å prøve ut intervjuguiden på forhånd, slik at jeg skulle være best mulig forberedt når jeg satt i gang med intervjuene av informantene. Prøveintervjuet ble gjort på søsteren til en bekjent, som har en datter som stammet da hun var førskolebarn. Foreldrene har mottatt rådgivning fra logoped. Dalen (2011) understreker viktigheten av å prøve ut en intervjuguide, både for å se hvordan den fungerer i praksis, men også for å teste ut sine intervjuferdigheter.

Etter å ha lest og skrevet om rådgivers holdninger og ferdigheter, og siden det var det jeg faktisk skulle undersøke i intervjuet, så jeg det som vesentlig og også bevisstgjøre meg selv over egne ferdigheter. Dalen (2011) trekker frem intervjuerens evne til å vise en genuin interesse og en lyttende, anerkjennende holdning under et intervju. For foreldre kan det være følsomt å prate om sitt barn stamming, og det blir derfor viktig at foreldrene opplever at det de forteller virkelig er av interesse for intervjueren. Interessen kan vises både gjennom non – verbal kommunikasjon og verbale kommentarer. Ferdighetene som trekkes frem som viktige for intervjueren, kan sammenlignes med rådgivningsferdigheter slik Lassen (2002) beskriver. Med tanke på at det er foreldrenes opplevelse av rådgivningen jeg vil undersøke i oppgaven, tenkte jeg mye på hvordan jeg selv framsto som intervjuer. I løpet av prøveintervjuet opplevde jeg at mange av spørsmålene allerede var svart på. Intervjuet bar preg av en samtale, der foreldrene fortalte fritt, og ofte svarte på mer enn det som var stilt i spørsmålet. Når jeg senere stilte spørsmål som de allerede hadde vært inne på, opplevde jeg meg selv som litt

rotete. Samtidig var jeg redd for at jeg ikke skulle få svar på alt. Dette var en god erfaring, og noe jeg hadde i bakhodet ved de andre intervjuene. I etterkant av prøveintervjuet fikk jeg mulighet til å spørre foreldrene om hvordan de hadde opplevd å bli intervjuet. De poengterte også at de hadde opplevd å gjenta seg selv flere ganger. De synes for øvrig at spørsmålene hadde vært gode, og at de åpnet opp for en god samtale. Da jeg hørte på intervjuet i ettertid, synes jeg selv at jeg snakket litt fort. Med tanke på at et av de viktigste rådene logopedier gir foreldre er nedsatt tale tempo (Guitar, 2006), opplevde jeg dette som litt pinlig. Som logopedstudent som intervjuer foreldre om logopedisk rådgivning, bør jeg vel vise et godt eksempel? Jeg hørte også at jeg kunne gi foreldrene mer tid til å tenke over spørsmål når det ble stille, slik at de fikk muligheten til å tenke gjennom svaret. Jeg kommenterte svarene litt mye, og kom med egne uttalelser om stamming. Dalen (2011) skriver at intervjuerens egne synspunkter og oppfatninger bør holdes utenfor under et intervju.

Prøveintervjuet ga meg mange tankevekkere, og en mulighet for å gjøre endringer før selve intervjuene. Jeg valgte å beholde spørsmålene som de var, men hadde i bakhodet at jeg måtte prøve å sortere ut informasjonen underveis i intervjuet slik at jeg ikke stilte spørsmål som allerede var besvart.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuene

Jeg snakket med informantene på telefon, og avtalte tid og sted for intervju. To av intervjuene foregikk hjemme hos informantene, mens ett ble gjennomført på informantens arbeidssted. Informantene hadde i forkant fått et brev med informasjon om prosjektet (vedlegg 2), og returnert et svarskjema der de samtykket til å bli med. Etter litt "bli kjent" prat, fortalte jeg om formålet med prosjektet, og litt om hvordan intervjuet skulle forløpe seg. Jeg opplyste også om bestemmelser som er knyttet til anonymitet og konfidensialitet. Det ble benyttet diktafon, og alle informantene virket upåvirket av dette. Samtale hadde en varighet på 1 – 1,5 timer. Jeg opplevde alle informantene som imøtekommende og ivrige etter å fortelle om sine erfaringer.

3.3.4 Transkriberingsfasen

Før man går i gang med å analysere innsamlet data, må intervjuene transkriberes. Alle intervjuene ble tatt opp ved hjelp av diktafon. Ved å lytte til intervjuene i etterkant, og skrive ned hva som hadde blitt sagt, gjorde jeg informasjonen om til skriftlig data. Dette var en

omfattende og tidskrevende prosess. Jeg måtte spille av opptakene mange ganger for å få det så korrekt som mulig. Ved å transkribere data, skjer det en fortolkningsprosess (Kvale, 1997), der forskningspersonen har stor innflytelse. Fordi informasjonen går fra muntlig til skriftlig nedtegnelse, stiller transkriberingsfasen store krav til den som transkriberer. For meg har det vært viktig å etterstrebe en så korrekt gjengivelse av informantenes uttalelser som mulig. Men jeg må allikevel være bevisst muligheten for at jeg har sett informasjonen ut i fra en annen kontekst enn foreldrene som har blitt intervjuet. I løpet av transkriberingsfasen opplevde jeg at jeg fikk et nært forhold til hva informantene fortalte. Aspekter jeg ikke hadde fanget opp under intervjuene kom fram, noe som igjen ga meg en større forståelse for informantenes opplevelse av rådgivningsprosessen. Transkriberingsfasen ga meg dermed et godt utgangspunkt for å analysere innsamlet data.

3.4 Analyse av datamaterialet

Etter å ha gjennomført intervjuene, og overført den muntlige dataen til skriftlig, var det tid for å analysere datamaterialet. I en analyseprosess er det en viktig faktor å kode det innsamlede materialet. I en kodingsprosess skal råmaterialet samles og kategoriseres for å få en systematisk oversikt (Dalen, 2011). Fordi jeg bare hadde gjennomført tre intervjuer, bestemte jeg meg for å lage et eget system for kategorisering. I løpet av intervjuene, og under transkriberingsfasen, fikk jeg et godt inntrykk av hvor tyngden i foreldrenes opplevelser av rådgivningen lå. I kombinasjon med intervjuguiden og en egen kategorisering, lagde jeg meg en oversikt over materialet, og bestemte meg for hvordan dette skulle fremlegges i en analyse. Datamaterialet ble inndelt i hovedtemaer, med underkategorier, i forhold til informantenes opplevelser. I følge Dalen (2011) kalles en slik fremstilling av intervjudata for ”tematisering”. Meningsbærende og sentrale momenter fra datamaterialet blir lokalisert og kodet inn under visse hovedtemaer. I analysedelen blir disse temaene beskrevet og tolket opp mot relevant teori.

Jeg gikk bort fra å bruke intervjuguiden som mal for analysen, selv om dette var min opprinnelige plan. Jeg så det som mer hensiktsmessig og oversiktlig å bruke store og meningsfylte uttalelser fra informantene som retningsstyrende i analyseringen data. I følge Dalen (2011) vil en slik tilnærming bære preg av en mer selektiv koding. Det er et mål å; *”Samle alle trådene i en overordnet forståelse av det som fremstår som det mest sentrale i forhold til det fenomenet som studeres.”* (Dalen, 2011, s. 74).

Fra jeg startet på prosjektbeskrivelsen, i forkant og i etterkant av intervjuene, og under skriving av teori og metoddelen, har jeg skrevet ned tanker jeg har gjort meg, såkalte memos. I følge Dalen (2011) er dette et viktig aspekt med hensyn til analyse av data. For meg har det vært nyttig å skrive ned memos, og mine notater var til stor hjelp under dataanalysen.

3.5 Validitet

Kvale (1997) mener vi kan definere vitenskap som systematisk produksjon av ny kunnskap. For å vurdere vitenskapeligheten bruker vi visse kvalitetskriterier som hjelp, henholdsvis validitet, reliabilitet og generalisering. Fordi jeg har valgt en kvalitativ tilnærming på min oppgave, vil jeg fokusere på å formidle hvordan jeg har tenkt validitet i oppgaven. Ordet validitet stammer fra latin, og betyr sannhet, troverdighet, gyldighet og styrke (Kruuse, 2005). Spørsmålet vi må stille oss under hele forskningsprosessen er i hvilken grad resultatene våre er gyldige (Kvale, 1997).

Kvale (1997) trekker frem validitet gjennom hele forskningsprosessen som spesielt viktig. For å sikre god validitet er det i følge Dalen (2011) viktig at intervjuet er tilpasset til undersøkelsens mål, problemstilling og teoretisk forankring. Validitet vil i denne oppgaven dreie seg om hvorvidt jeg har klart å måle det jeg ønsket å undersøke, nemlig hvordan foreldre til førskolebarn som stammer opplever rådgivningen med logoped.

Validitet i kvalitativ forskning sier noe om hvorvidt resultatene er troverdige (Dalen, 2011). Spørsmålet jeg må stille meg er hvorvidt jeg kan måle troverdighet i min oppgave. I motsetning til kvantitativ forskning, der resultatene er basert på sannsynlighetsberegninger, vil det i kvalitativ forskning være en utfordring å måle validitet (Dalen, 2011). Spørsmålet blir heller i hvilken *grad* man kan måle validitet.

I forskerroller er det viktig å være seg bevisst sin førforståelse (Dalen, 2011). I følge Wormnæs (2005) er all forståelse bestemt av en førforståelse, som omfatter både meninger og oppfatninger vi har til det fenomenet som skal studeres. I kvalitativ forskning har forskeren makt og stor påvirkningskraft i det som blir fremstilt (Dalen, 2011). For å sikre validitet i oppgaven har det derfor vært viktig for meg å tenke nøye gjennom hvilke meninger og oppfatninger jeg hadde av fenomenet før jeg intervjuet informantene, og i hvilken grad disse har påvirket meg. Jeg bestemte meg tidlig for å ha en bevisst, åpen holdning til hva informantene fortalte. Dalen (2011) understreker viktigheten av at forskeren må formidle det

informantene sier under intervjuet, så korrekt som mulig. Som et ledd i dette har jeg transkribert intervjuene ordrett. Men det blir også vesentlig å vite hva informantene mener med sine uttalelser. For å unngå å tolke informantene feil, brukte jeg oppsummering som teknikk. Dette gjorde jeg ved å gjenta det informantene hadde sagt på en noe omformulert måte, slik Lassen (2002) trekker frem som en viktig responsferdighet. På den måten fikk informantene muligheten til å rette opp misforståelser eller slå fast at jeg hadde den samme oppfatningen av uttalelsene som dem selv. Samtidig viser jeg informantene at jeg lytter til det de har å fortelle.

Når forskeren tolker datamaterialet for å finne indre sammenhenger, utvikles en dypere forståelse av det som studeres. For at denne tolkningen skal ha validitet, må forskeren ha rike og utfyllende beskrivelser fra informantene Dalen (2011). Arbeidet med å lage en intervjuguide med gode spørsmål, ble dermed viktig. I tillegg måtte jeg forberede meg godt på min rolle som intervjuer. Min fordypning i teori om rådgivning, ble for meg essensielt med tanke på hvordan jeg forholdt meg til informantene. Med en lyttende, åpen væremåte, slik Rogers (1965) karakteriserer som grunnleggende holdninger, og bruk av ferdigheter som observasjon, respons og oppsummering, slik Clarkhuff & Anthony (1979) vektlegger som viktige i en rådgivningsprosess, ønsket jeg å sikre validitet ved å få informantene til å åpne seg.

Når det gjelder selve forskningsopplegget, må man se på validitet både når det gjelder utvalget og valg av metode. I kvalitative studier er ofte utvalget ganske lite, men valgt ut i fra kriterier som er relevante for fenomenet som skal studeres. Mitt utvalg er på tre informanter, og jeg kan stille spørsmålstegn ved om resultatene kan overføres og generaliseres til andres opplevelser av en rådgivningsprosess. Ved å velge et kriteriebasert utvalg slik jeg har gjort i min undersøkelse, vil ikke målet være å generalisere til populasjonen. Det essensielle blir å fange opp informantenes erfaringer, tanker og opplevelser, og kanskje kan informasjonen som kommer frem ha nytteverdi for rådgivere både innen behandling av førskolebarn som stammer, men også i andre rådgivningssituasjoner. Som skrevet i avsnittet om kvalitativ forskningstilnærming, er et overordnet mål å utvikle forståelse knyttet til personer og situasjoner i menneskers sosiale virkelighet (Dalen, 2011). Jeg opplever at jeg gjennom undersøkelsen har fått en forståelse for mitt utvalgs tanker og opplevelse av rådgivningsprosessen. Samtidig må jeg være bevisst at disse opplevelsene ikke nødvendigvis trenger å være representativt for andre foreldre.

For å måle det jeg har valgt å undersøke, er valg av metode viktig. I følge Dalen (2011) er selve grunnlaget for å drøfte validiteten av datainnsamlingsmetodene, at valgene er tilpasset undersøkelsens mål. Mitt valg har vært å bruke intervju som metode, en metode jeg mener kan gi et mest troverdig svar på min problemstilling.

Det er informantenes tanker og fortellinger som utgjør datamaterialet som skal danne grunnlaget for analyse og tolkning (Dalen, 2011). Da intervjuene var gjennomført og transkribert, måtte jeg ta noen beslutninger om hvordan jeg ville bearbeide materialet. Det viktige var for meg å formidle foreldrenes opplevelser, samtidig som fremstillingen skulle være valid i forhold til oppgavens problemstilling. For å bearbeide datamaterialet lagde jeg meg et eget system for å kategorisere informasjonen jeg hadde fått. Jeg brukte intervjuguiden som ”mal” for å få en oversikt, men valgte å lage et eget system for å kategorisere temaer på bakgrunn av informantenes svar.

Når forskeren tolker datamaterialet for å finne indre sammenhenger, utvikles en dypere forståelse av det som studeres. Ved å gjøre lydfilen om til tekstfiler skjer det en prosess (Dalen, 2011), der det blir viktig å være klar over muligheten for fortolkning (Kvale, 1997). I tillegg til at det ble viktig å være nøyaktig, var det viktig for meg være bevisst muligheten for jeg ser temaet ut i fra enn annen kontekst enn informanten.

I tillegg til tekstfilene med intervjuene, vil mine ”memos”, danne grunnlaget for analysen. Mitt råmateriale må systematiseres og kodes, for å kunne komme fram til en forståelse av datamaterialet.

3.6 Ethiske overveielser

I mitt forskningsprosjekt må informantene ivaretas. Det er krav om å gi fritt og informert samtykke. Dette innebærer å gi informantene god informasjon om prosjektet, og at de har rett til å trekke seg hvis de ønsker det. Som ett ledd i dette sendte jeg dem en beskrivelse av prosjektet på forhånd (vedlegg 2). I beskrivelsen av prosjektet må det vises tydelig hva som er målsetningen, hvilke metoder som skal brukes og hvordan resultatene skal presenteres og formidles (Dalen, 2011). All informasjonen må bli behandlet konfidensielt, og den som blir intervjuet må føle seg trygg på at all informasjon blir behandlet fortrolig og at de som informanter blir anonymisert. Ved å intervju foreldre til førskolebarn som stammer, må jeg

vise hensyn med tanke på at de kan oppleve situasjonen de er i som vanskelig. Kvale (1997) understreker viktigheten av å tenke gjennom hvilke konsekvenser prosjektet kan ha for informantene. Fordi det er logopeden som har formidlet kontakt med informantene, og rådgivning med nettopp logopeden som blir analysert, må jeg tenke nøye gjennom hvordan jeg formidler data og analyse av denne. I analysedelen har jeg dermed lagt stor vekt på at verken barn eller foreldre skal kunne gjenkjennes. Som et ledd i dette har jeg ikke gitt barna eller informantene fiktive navn eller nummer. Dersom informantene har hatt dialekt, har jeg gjort om dette til bokmål i de sitatene jeg har brukt. Forskningsetisk komité (NESH, 2006) fremhever at forskeren har et spesielt ansvar for utsatte grupper, og må trå varsomt gjennom hele forskningsprosessen (Dalen, 2011) Forskningsopplegget har blitt godkjent av NSD (vedlegg 3).

4 Resultater og drøfting av data

I dette kapittelet vil jeg presentere og drøfte resultatene fra min undersøkelse. Jeg skal belyse oppgavens problemstilling;

Hvordan opplever foreldre til førskolebarn som stammer den logopediske rådgivningen?

Foreldrenes opplevelse av rådgivningen med logoped, vil sees opp i mot relevant teori om stamming og rådgivning. I avsnitt 4.1 vil jeg presentere barna som stammer. For å forstå foreldrenes opplevelse av rådgivningen, vil jeg formidle deres tanker om barnas stamming i avsnitt 4.2. I avsnitt 4.3 vil jeg vise hvordan foreldrene opplevde prosessen for å få hjelp. Under intervjuene viste det seg at alle foreldrene hadde mange følelser og tanker rundt nettopp henvisningsprosessen, og jeg synes det er et viktig aspekt å ta med i drøftingen. Jeg synes det er relevant for oppgaven, fordi jeg tenker at dette kan ha påvirkning på foreldrenes opplevelse av selve rådgivningen. Videre vil jeg se nærmere på foreldrenes forventninger til hjelpen og rådgivningen i avsnitt 4.4. Foreldrenes forventninger blir vesentlige for rådgivningens utgangspunkt. Størst plass vil vies resultater og drøfting av foreldrenes opplevelse av rådgivningen i avsnitt 4.5. Jeg vil deretter vise hvilken opplevelse foreldrene har av oppfølgingen de har fått i avsnitt 4.6 Til slutt vil jeg i avsnitt 4.7 formidle hva foreldrene kunne tenke seg var gjort annerledes. Det hele vil lede til en avslutning og oppsummering av de viktigste funnene i undersøkelsen, som vil bli presentert i kapittel 5.

Jeg vil gjennom hele kapittelet se på likhetstrekk og særtrekk ved foreldrenes opplevelser. I en kombinasjon av sitater fra foreldrene, og egne ord, ønsker jeg å fremstille data fra intervjuene så riktig som mulig.

Ved å presentere resultatene fra undersøkelsen, vil jeg vise hvordan mine informanter opplever den logopediske rådgivningen. Resultatene gjelder for informantene i undersøkelsen, og kan ikke overføres til å gjelde alle foreldre med førskolebarn som stammer. Men kanskje er det mulig å anta at andre foreldre til førskolebarn som stammer kan gjenkjenne visse elementer av informantenes beskrivelser av prosessen fram til hjelp, forventninger, og til selve rådgivningen med logoped.

4.1 Bakgrunn

For å få et mer helhetlig inntrykk av foreldrenes opplevelse av rådgivningsprosessen, ser jeg det som nødvendig å formidle bakgrunnsinformasjon om barna. For at ingen skal kunne kjenne igjen hvilke barn og hvilke foreldre oppgaven omhandler, har jeg valgt å sammenfatte informasjonen om barna, i motsetning til å fortelle om en av gangen. Som skrevet i metodekapittelet, har oppgaven en utfordring når det gjelder anonymitet. Dette på grunn av at det er logoped som har videreformidlet kontakten med informantene, samtidig som foreldrene forteller hvordan de opplevde rådgivningen med disse logopedene.

To av foreldrene har gutter, mens en har en jente. Barnas alder er 4 og ½, 5 og 7 år. Barna som er 4 ½ og 5 går i barnehage og barnet på 7 år går i første klasse. Selv om ett av barna nå er skolebarn, tok vi under intervjuet utgangspunkt i rådgivningen som ble gitt av logoped ansatt på pedagogisk fagsenter da barnet var førskolebarn. For barnet på 7 år er rådgivningen avsluttet, mens for de to foreldrene til førskolebarna vil det fortsatt være mulighet for rådgivning. To av barna hadde et vedtak gjennom Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) grunnet forsinket språkutvikling da stammingen oppsto. Begge har hatt vansker med uttale av lyder. Ett av disse barna var født elleve uker for tidlig. Ingen andre i familien til disse barna stammer eller har stammet. Det tredje barnet begynte å snakke sent, men har ellers hatt en normal utvikling av språket. Barnet har for øvrig flere familiemedlemmer som stammer. Farfaren stammer, og faren stammet da han var liten. I tillegg har barnet en kusine som stammet da hun var yngre. Barna begynte å stamme da de var 2 år og 8 måneder, 3 ½ år og 5 år.

Alle barna har hatt perioder der de ikke har stammet. De har alle tre hatt gjentagelser av stavelser og ord som de vanligste talebruddene. To av barna har også hatt blokkeringer. Foreldrene til det ene barnet informerer om at barnet ikke har hatt noen sekundæradsferd eller følelsesmessige reaksjoner, mens to av foreldrene kan fortelle om unngåelsesadferd og følelser som frustrasjon og tristhet. Ett av barna har også hatt sekundæradsferd i form av ulike typer av fluktadferd. Da intervjuene ble gjennomført hadde alle barna en god periode, de stammet lite eller ingenting. Guita (2006) skriver om førskolebarn som stammer, og viser til at det ikke finnes noen ”oppskrift” på hvordan stamming forløper seg hos barn. Allikevel har han valgt å dele utviklingen inn i fem faser, som en hjelp til å finne ut hvor barn er i utviklingen. Jeg kan ikke sette barna inn i en fase. Men foreldrenes beskrivelser passer delvis

med fasene Guitar (2006) beskriver som vanlig for førskolebarn, henholdsvis grense eller begynnende stamming.

Alle barna har eller har hatt støttepedagog i barnehagen, som enten har jobbet med språk og stamming, eller bare stamming. Logoped ansatt på pedagogisk fagsenter har veiledet støttepedagogene i hvordan de skal jobbe med stamming hos førskolebarn. Et av barna har i tillegg til støttepedagog, også timer med logoped, fordelt på 15 timer i halvåret. Alle foreldrene har fått rådgivning av logopeden i bydelen.

To av barna fikk først et vedtak om spesialpedagogisk hjelp på grunn av forsinket språkutvikling, og har fått hjelp i barnehagen på grunn av vansker med lydene. Ett av barna begynte å snakke sent. Dette stemmer overens med forskning som viser at stamming er en multifaktoriell vanske (Bloodstein, 1995 og Guitar, 2006), og ofte oppstår i kombinasjon med fonologiske vansker (Paden, 2005). Fonologisk utvikling handler om, som nevnt tidligere, å få en forståelse av at de ulike språklydene får ulik mening i forskjellige kombinasjoner (Rygvold, 2008).

Barnet som ikke hadde språkvansker, har flere familiemedlemmer som stammer eller har stammet. Denne informasjonen kan sees i lys av forskning som sier at stamming kan være arvelig betinget (Guitar, 2006).

4.2 Foreldrenes tanker om barnas stamming

Hvilke tanker og følelser har foreldrene om barnas stamming? I en rådgivningsprosess er dette viktige temaer å snakke om. Mange foreldre til førskolebarn som stammer, opplever bekymring. Davis (1995) trekker frem nettopp bekymring som en viktig følelse hos foreldre når barn ikke utvikler seg normalt. Guitar (2006) viser til bekymring som en vanlig følelse foreldre har når barnet deres stammer. Foreldrene jeg har intervjuet har alle vært bekymret for sitt barns stamming. En mor formulerte seg slik:

Assa vi.. jeg var veldig lei meg i starten. Jeg synes det var kjempetrist da på en måte, et språk er jo.. det å ikke kunne snakke ordentlig, det er et stort handicap. Vi var veldig bekymret, spesielt når han stammet mye og vi merket at det gikk ut over adferd og han ikke ville leke med andre og sånn. Vi var kjempefortvilet.

To av mødrene viser at de har vært bekymret for at barna skal bli mobbet på grunn av stamming;

Jeg har tenkt på det som et stort handicap, og at man kanskje blir satt litt i bås av andre. Og i hvert fall når det gjelder barn..det skal ikke være noe som gjør at han blir mobbet eller.. man går litt i forsvar.

Jeg var utrolig lei meg, jeg vet hvor vanlig det er i den alderen å bli ertet.

Ingen av foreldrene har derimot opplevd at barna blir mobbet på grunn av stammingen. De har erfart at barn spør hvorfor barna snakker ”så rart”, men tenker på dette mer som barnslig ærlighet og nysgjerrighet.

Alle foreldrene viser bekymring for barnas fremtid dersom stammingen fortsetter. De vet alle at mange barn vokser stammingen av seg. Guitar (2006) mener at så mange som 75 % av førskolebarn slutter å stamme, enten med eller uten behandling. Men foreldrene frykter allikevel for konsekvensen dersom deres barn er av de resterende 25 % som fortsetter å stamme. Særlig tanker om barnas sosiale utvikling oppleves som bekymringsfullt. En av foreldrene setter ord på engstelsen på denne måten:

Assa det.. den største skrekken for oss er at hvis dette skal vedvare, og hun blir stor, og har et problem med stamming når hun blir stor, assa det vil hemme henne. Hun er ekstremt utadvendt og sosial og blid og veldig populær jente, som stråler hele tiden. Og vi så jo for oss det største skrekkseksempelet at hun skulle slutte å snakke, bli innadvendt, bli stille i grupper. Rett og slett bli innadvendt fordi hun ikke orker kommentarer. At det skulle endre hennes personlighet da.

Foreldrene vil det beste for sitt barn. Sitatet ovenfor illustrerer at foreldrene har følt på en smerte og bekymring for barnets stamming. Davis (1995) viser til foreldres smerte, og trekker frem rådgivers evne til å gi foreldrene styrke og troen på seg selv. Følte foreldrene seg hørt og sett av logopeden? Opplevde de å bli tatt på alvor med sine bekymringer? Møtte de en rådgiver som viste genuin interesse for deres tanker, slik Rogers (1965) vektlegger som grunnleggende holdninger? Dette er spørsmål jeg skal se nærmere på i avsnitt 4.5, der jeg vil presentere foreldrenes opplevelse av selve rådgivningen. Men først vil jeg presentere foreldrenes opplevelse av veien frem til de fikk rådgivning.

4.3 Veien frem til hjelp

Veien frem til å få hjelp når førskolebarn stammer er en del av prosessen. Kanskje kan den også påvirke selve rådgivningen? Under intervjuene kom det frem at foreldrene hadde mange tanker rundt dette, og jeg synes det er viktig å formidle disse.

To av barna hadde allerede blitt utredet for språkvansker da stammingen oppsto, og hadde støttepedagog i barnehagen. En av disse foreldrene opplevde prosessen frem til barnet fikk spesialpedagogisk hjelp for språkvansker som veldig utfordrende, det tok ett og ett halvt år før barnet fikk hjelp. Dette grunnet blant annet i at barnehagen ikke forsto foreldrenes bekymring, og ikke ville henvise barnet. Da barnet byttet barnehage kom prosessen derimot i gang, og barnet fikk støttepedagog etter ett halvt år. Fordi barnet allerede var i systemet, kom hjelpen raskt da stammingen oppsto. Selv om hjelpen kom raskt i gang, opplevde informanten at barnehage personalet hadde en ”vent og se” holdning:

De sa det var småbarnsstotring, at det var noe som ville gå over. Men jeg tenkte at jeg syntes det var helt forferdelig fra første stund, så jeg godtok ikke det da.

Også en av de andre informantene opplevde den samme holdningen i barnehagen:

... vi hadde jo snakket med barnehagen om det på en måte. Men de hadde ikke.. vært så..de sa at det går seg til og at han ikke var så ille liksom.

For foreldrene til det andre barnet som hadde et spesialpedagogisk vedtak da stammingen oppsto, var opplevelsen av hjelp en annen. Helsestasjonen bidro med kontaktformidling til pedagogisk fagsenter på grunn av mistanke om språkvansker. Fagsenteret ordnet med barnehageplass til barnet, og støttepedagogen var på plass ved barnehagestart. Når barnet begynte å stamme, kom det en logoped inn i barnehagen for å observere barnet, og foreldrene og barnehagen fikk rådgivning. Selv om de fikk rask hjelp, har informanten tanker om hvordan det hadde vært dersom de ikke hadde hatt spesialpedagogisk vedtak fra før:

Bydelen syntes det var viktig å opprettholde den gode utviklingen, så de fortsatte da med vedtakene. Og heldigvis for det da, for da var jo bydelen og spesialpedagogen inne da stammingen begynte. For hvis ikke hadde det tatt evigheter vettu.

For barna som hadde vedtak fra PPT, og støttepedagog i barnehagen, gikk det raskt å få hjelp da barnet begynte å stamme. For barnet som ikke hadde noe vedtak fra før, tok det derimot lengre tid. Det tok ett år fra de oppdaget at barnet stammet til foreldrene fikk rådgivning, og ytterligere ett halvt år før barnet fikk hjelp i barnehagen.

På spørsmål om hvorfor hun tror det tok så lang tid svarer informanten:

Vet ikke, assa på en måte.. Det skal henvises videre, også var vi i kontakt med PPT. De sa vel at han stammet så mye at de ikke kunne hjelpe han. Så han ble henvist videre til Bredtvet. Men der stammet han for lite til at de kunne hjelpe han. Så vi hadde liksom en sånn runddans frem og tilbake. Vi har snakket med dem mange

ganger på telefonen, ringt og grått på telefonen. Jeg var helt fra meg assa, vi får liksom ikke noe hjelp. "Vi skal se på det", "Det skal opp til vedtak", det skal ditten og datten ikke sant?

Den samme forelderen forteller videre:

Jeg føler egentlig at vi blir att alvorlig, jeg føler på en måte at det ble byråkratiet som stoppet det. At alle bare "ja man skjønner frustrasjonen", "jeg skjønner at dere trenger hjelp", "men vi kan ikke hjelpe", "prøv der". Også prøver vi der, også blir vi henvist der også., så du blir på en måte dyttet fra den ene til den andre, men..jeg føler at de personene vi snakket med er hyggelige og vennlige og prøver å..., men de har på en måte ikke noe mandat for å hjelpe til. Det er en prosess! "Vi kan ikke hjelpe før vi har et vedtak". Assa, det blir så mye, det er så mange. Jeg klarer ikke å skille fra, det blir... Det er PPT og Bredtvet og det er helsestasjonen.

Denne forelderen har en opplevelse av at familien har blitt en kasteball mellom ulike instanser. Informanten gir uttrykk for at dette har vært svært frustrerende.

Flere stammeforskere, bland annet Starkweather mfl. (1990) og Guitar (2006), understreker viktigheten av å begynne behandling tidlig når førskolebarn stammer. Tidlig behandling kan forebygge en uheldig utvikling eller faktisk kurere stamming (Guitar, 2006). Moren til barnet som måtte vente ett og ett halvt år på å få behandling for stammingen, uttrykker også dette:

Uansett hvor du leser... så er det eneste du.. man skal gå inn tidlig. Tidlig, tidlig, tidlig, ja men herregud vi prøver jo liksom.

Foreldrene som fikk hjelp til barnets stamming tidlig, mener de fikk dette fordi barnet allerede hadde et vedtak. Selv om de har hatt ulike utgangspunkt for å få hjelp til barnets stamming, reflekterer de alle over at det tar for lang tid før hjelp settes i gang når barn har behov for spesialpedagogisk hjelp. De opplever en frustrasjon over at det tar lang tid å fatte vedtak. Man kan stille spørsmålstegn ved om det fortsatt eksisterer en "vente og se" holdning, slik Guitar (2006), Mørk & Wolff (1994) og Starkweather mfl. (1990) mener var gjeldene for logopedibehandling av førskolebarn i tidligere tider. I følge St.meld. nr 16 (Kunnskapsdepartementet, 2006 – 2007) har barn rett til hjelp ved et tidlig tidspunkt. Veilederen til opplæringsloven om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning (Utdanningsdirektoratet, 2009) mener det skal gis ekstra støtte med én gang det er behov for det.

Kan det være et ønske om å gi hjelp, men at det tar lang til å utrede barna og fatte vedtak? Som jeg beskrev i avsnitt 4.2, har foreldrene til barna i denne undersøkelsen mange følelser knyttet til barnets stamming. De vil hjelpe sitt barn, og er bekymret for at stammingen skal

påvirke barnas livskvalitet, følelser som samsvarer med forskning av foreldre til barn som ikke har en normal utvikling (Davis, 1995). Man vet at stamming kan oppstå og utvikles når barnas forutsetninger for tale kombineres med miljømessige faktorer (Guitar, 2006 og Starkweather mfl., 1990). ”For most stutterers, it takes two to tango” (Conture, 1990, s. 5), og behovet for å gi rådgivning til omgivelsene er derfor vesentlig i behandling av førskolebarn.

Jeg oppfatter alle informantene i min undersøkelse som ressurssterke foreldre, som vil gjøre alt for å hjelpe sitt barn. De har ikke godtatt en ”vente og se” holdning. Barna og foreldrene har hatt ulike utgangspunkt for å få hjelp av logoped, men de har alle tre tanker om at det kan ta for lang tid å få hjelp.

4.4 Forventninger

Som vist over gikk det raskt for to av foreldrene å få hjelp når barnet deres begynte å stamme. For ett av barna tok det derimot lang tid. Selv om tidsrommet før hjelp ble satt inn varierer, rakk de alle å reflektere over hvilke forventninger de hadde. Hvilken type behandling forventet de at barnet skulle få når vedtak ble fattet? Hva forventet de at behandling skulle gjøre for barnets stamming? Og hvilke forventninger hadde de til rådgivning med logoped? Foreldrenes tanker om disse spørsmålene vil belyses i de neste tre avsnittene.

4.4.1 Forventninger om behandling

Når det gjelder foreldrenes forventninger til hvilken type behandling barnet skulle få, er de noe varierte. En av foreldrene som tidligere ikke hadde blitt hørt av barnehagen da hun mistenkte forsinket språkutvikling, hadde kun forventninger om rådgivning og et opplegg i barnehagen:

Eh.. jeg hadde vel egentlig lagt meg til ganske lave forventninger.. er det lov å si det? Ja det er det... eh... jeg forventet ikke så veldig mye, men jeg forventet at de tok det alvorlig, det forventet jeg. Men jeg forventet ikke at det ble satt inn timer og.. jeg forventet nesten bare at vi skulle få rådgivning. Jeg visste en del om hva jeg kunne forvente, først og fremst rådgivning, og på en måte... at de kunne lage et opplegg i barnehagen da.

Denne foreldereren hadde forventninger om indirekte behandling, noe som i følge Guitar (2006) vil innebære rådgivning til omgivelsene. En av de andre foreldrene hadde en annen forventning:

Ja, assa vi, jeg trodde vel på en måte at det var mer behandlingsopplegg, assa at det var noe mer, som var satt i system på en måte.

Alle barna fikk en støttepedagog i barnehagen, som igjen ble veiledet av logoped. Sitatet under viser annen forventning til behandling:

Jeg tenkte at logopeden kanskje kunne vært litt mer tid stede da, og ikke bare veiledet kanskje. Jeg trodde, jeg husker jeg.. at jeg trodde at logopeden skulle være der en hel dag i uka. Jeg hadde forventninger om at støttepedagogen skulle fortsette som hun gjorde, og så skulle logopeden være der i tillegg.

Denne foreldereren hadde i tillegg til indirekte behandling, en forventning om direkte behandling av logoped. Denne forventningen stemmer overens med det Guitar (2006) viser til når han beskriver en helhetlig tilnærming. Også en av de andre foreldrene hadde en lignende forventning til behandling:

Vi trodde at han skulle få en logoped, en utdannet logoped som er kjempeflink på småbarnsstamming. Som skulle veilede vår sønn, vi tar ikke til takke med noe annet..det blir litt den følelsen da.

Dette sitatet viser at også denne informanten forventet at logopeden skulle stå for den direkte behandlingen. Da de fikk en støttepedagog som jobbet indirekte med stamming, og som fikk veiledning av logoped, ble dette en skuffelse for foreldrene. Foreldereren som ikke hadde forventet at barnet skulle få logoped, har i tillegg til støttepedagog, fått en logoped som kommer for å jobbe med barnet.

I behandling av førskolebarn som stammer er det, som skrevet i teorikapittelet, ulike fremgangsmåter. En indirekte behandlingsform innebærer at logopeden jobber med miljøet rundt barnet. Bakgrunnen for dette er som nevnt tidligere kunnskapen om at stamming oppstår og utvikles som et resultat av en interaksjon mellom barnets forutsetninger for flyt og omgivelsenes forventninger og krav (Guitar, 2010 og Starkweather mfl., 1990). En direkte behandling vil innebære at hjelpen rettes direkte mot barnet, ved å skape flyt i talen. Om den direkte behandlingen av barnet er direkte rettet mot stammingen, eller om man jobber mer ”kamouflert”, avhenger av hvor bevisst barnet er egen stamming (Guitar, 2010). En helhetlig tilnærming vil være en kombinasjon av en indirekte og en direkte behandling (Guitar, 2010).

Alle førskolebarn til foreldrene som har blitt intervjuet har fått hjelp i form av en helhetlig tilnærming, en tilnærming Guitar (2010) trekker frem som mest virkningsfull. Starkweather mfl. (1990) kan vise til gode resultater ved valg av en slik metode. Det som skiller Guitar (2010) sin fremstilling av behandling fra hjelpen førskolebarna i denne oppgaven har fått, er hvem som gir den direkte behandlingen. Det faktum at det ikke er logopeden som jobber direkte med to av barna, men en støttepedagog, har vært en tapt forventning for to av foreldrene. En av disse foreldrene trekker en sammenligning når det gjelder dette:

Hvis barnet ditt har knekt en fot så får det hjelp av en lege eller en sykepleier. Assa, du vet jo ikke hvordan det her er organisert, og det er klart du forventer at det er en logoped som skal behandle ditt barn, sånn som en lege behandler foten. Det er nok litt mangel på informasjon på en måte...

De to foreldrene som forventet at logopeden skulle jobbe direkte med barnet deres, uttrykker en frustrasjon over at det ikke ble informert godt nok hvordan hjelpen ble organisert. For logopeden er det kanskje en selvfølge at hjelpen gis på denne måten. En avklaring av forventninger tidlig i rådgivningsprosessen, slik Davis (1995) anbefaler, kunne kanskje vært med på å unngå at foreldrene ble skuffet?

4.4.2 Forventninger om stammingens utvikling

Når det gjelder hvilke forventninger foreldrene hadde i forhold til barnas utvikling, varierer det noe. Disse utsagnene fra foreldrene kan karakterisere dette:

Jeg forventet at det skulle bli bedre, men ikke at det skulle forsvinne. Også hadde jeg et håp om at det kanskje var stotring, selv om jeg ikke sa det. For jeg gikk jo med en gang på at det var stamming. For hvis de kom til å si det var stotring så kom de ikke til å ta det alvorlig.

...vi håpte at alle problemene skulle være borte ved skolestart. For det var vi opptatt av, og få en skikkelig opptrapping før skolestart. Det ble ikke satt inn noe ekstra støt.

Alle foreldrene har et håp om at stammingen skal minske i omfang eller forsvinne, enten som et resultat av at de vokser det av seg eller av behandling. Sett i lys av teori om stamming, kan man kanskje si at foreldrene har grunn til å håpe? 75 % av de 5 % som stammer en eller annen gang i løpet av livet slutter som nevnt tidligere å stamme, enten med eller uten behandling. Flere forskere på stamming, bland annet Starkweather mfl. (1990) og Guitar (2006) hevder at de kan vise til at behandling kan forebygge eller kurere vansken hos førskolebarn.

4.4.3 Forventninger til rådgivning med logoped

Davis (1995) trekker frem forholdet som dannes mellom partene i en rådgivningsprosess som essensielt for en vellykket rådgivning. En avklaring av forventninger i forhold til hva som ønskes oppnådd blir vesentlig. Hvilke forventninger hadde foreldrene til rådgivning med logoped? En av informantene forteller:

Det var sånn som rådgivning, og hva vi på en måte kunne bidra med.

En av informantene hadde forventninger om at rådgivningen skulle innebære mer konkrete råd:

Jeg hadde trodd at vi skulle få flere oppgaver her hjemme, at det var mer vi kunne gjøre. Og det føler jeg.. det er litt diffust. Vi har fått masse råd liksom, du blir på en måte sånn..du har lyst på mer konkrete ting. Gjør sånn og sånn og sånn og sånn. For å gjøre det, okey vi skal snakke sakte, snakke rolig, vi skal stresser ned. Det er sikkert riktig og viktig, men, men skulle gjerne hatt noen flere konkrete øvelser og sånn at vi følte at vi gjorde noe. Som foreldre så er du så desperat etter å gjøre noe. Jeg tror liksom bare, hvilken som helst øvelse. Gjør sånn og sånn! Det blir liksom "skape rolig atmosfære", ja men hva er det for noe? Det er så relativt på en måte, assa noe mer konkret. Lær barnet rim og regler..kom med to eksempler liksom, for det er lett for deg å si...

Informanten synes rådene fra logopeden er diffuse, og hadde en forventning om at rådgivningen skulle inneholde råd om hvilke øvelser foreldrene kunne gjøre hjemme. Det kan virke som om denne foreldereren har en forventning om direkte behandling, en forventning om at foreldrene selv skulle behandle barnet direkte. Guitar (2010) trekker, som skrevet i teoriavsnittet om behandling, frem Lidcombe programmet som en metode der foreldrene jobber direkte med barnet. Foreldre blir da veiledet av logoped i hvordan de skal rose flyt og korrigere stamming. I masteroppgaven "Logopeders arbeid med førskolebarn som stammer", kommer det frem at bare 6,7 % av undersøkelsens informanter er Lidcombesertifiserte, og av disse er det kun en logoped som har brukt metoden for behandling av ett førskolebarn som stammer (Ambjørnsen, 2011). I tillegg til en forventning om øvelser foreldrene kunne gjøre hjemme, hadde den samme informanten en forventning om at rådgivningen med logoped skulle inneholde mer konkrete råd om hvilke bøker, rim og regler som var anbefalt når førskolebarn stammer.

To av foreldrene hadde en forventning om at rådgivningen skulle innebære mer informasjon om hva som ble gjort direkte med barnet. De kunne begge tenkt seg å få vite konkret hva

støttepedagogen gjorde i forhold til stammingen i barnehagen. En av informantene formulerer dette slik:

Vi har ikke.. vi har ikke noe klar forestilling om hva de gjør i det hele tatt. Det blir mest hva han forteller. Så vi mangler vel litt sånn... rød tråd. Har de noe mål med dette her? Har de satt seg delmål underveis? Oppnår han det? Greier han seg... assa, kommer de noen vei? Han stammer mindre, men er det tilfeldig eller har de noe tro på det de gjør? Så det blir veldig diffust på en måte.

En rådgiver skal som nevnt vise profesjonalitet og kontinuitet i rådgivningen. Ved å dele sin tankegang om prosessen med råde søker, mener Clarkhuff & Anthony (1979) at rådgiver viser en ektehet som gir råde søker mulighet til å ta ansvar for prosessen, noe som igjen kan gi viktig læring og fremtidig fungering.

Sett i lys av to av foreldrenes forventninger til rådgivningen, kan man stille spørsmålsteget ved om det hadde vært et behov for en avklaring av forventninger. Clarkhuff & Anthony (1979) utarbeidet, som skrevet i teoriavsnittet, en problemløsningsmodell for rådgivning. Den deler prosessen inn i fire faser, henholdsvis etableringsfasen, kartleggingsfasen, personliggjøringsfasen og tiltaksfasen. I en etableringsfase tekkes observasjonsferdigheter frem, fordi nettopp slike ferdigheter i følge Lassen (2002), gjør rådgivningsprosessen mulig. Ved å bruke observasjon kunne logopedene ha fått kunnskap og forståelse for foreldrenes følelser og forhold til seg selv og selve rådgivningen. Ved å bruke responsferdigheter som speiling og oppsummering, slik Lassen (2002) og Davis (1995) viser til i en kartleggingsfase, kan rådgiver vise råde søker at man har forstått hva som ønskes oppnådd. Nå kan ikke jeg vite hvilke teknikker logopedene har brukt i rådgivningsprosessen. Men ut i fra hva foreldrene forteller om sine forventninger som ikke ble innfridd, kan det diskuteres på hvilken måte forventninger skal inngå i en rådgivningsprosess. I avsnitt 2.2.4, om foreldrerådgivning, viser jeg hvordan Davis (1995) beskriver en modell for rådgivning, partnerskapsmodellen. I en foreldrerådgivning vil maktbalansen være asymmetrisk. Logopedene som rådgiver vil være en ekspert på fagområdet, mens foreldrene er de som trenger hjelp (Lassen, 2002). I en partnerskapsmodell, slik Davis (1995) beskriver den, vil forholdet som dannes i rådgivningen være avgjørende for effektiviteten. En samtale om hva foreldre forvente seg av rådgivningen anbefales, og kjernen i samarbeidet blir at foreldrene selv kan avgjøre hvilke tiltak som er nødvendige. Kunne foreldrenes frustrasjon vært unngått dersom man ved første rådgivning hadde klart å få fram hvilke forventninger foreldrene hadde, slik Davis (1995) trekker frem som vesentlig for en vellykket rådgivning? Som vist i avsnitt 4.3, hadde foreldrene tanker om

veien frem til de fikk hjelp. Selv om foreldrene hadde varierte erfaringer, hadde de alle reflektert over at det kan ta for lang tid å få hjelp. Når foreldre må vente i ett og ett halvt år på å få hjelp når barnet deres stammer, kan det kanskje påvirke forventningene som har bygget seg opp?

Foreldrenes forventninger til hvilken type behandling og til rådgivningen med logoped er delte. Mens en forelder kun forventet indirekte behandling i form av rådgivning, hadde to av foreldrene en forventning om at behandlingen skulle være mer direkte. De forventet at logopeden skulle stå for den direkte behandlingen i barnehagen, og opplevde å bli skuffet da det var støttepedagogen som skulle behandle deres barn med hjelp av veiledning fra logoped. En av disse foreldrene hadde også en forventning om at foreldrene selv skulle jobbe direkte med barnet i form av øvelser hjemme. Alle foreldrene hadde en forventning om at barna deres skulle bli enten bedre eller bli kvitt stammingen som en følge av behandlingen.

Når det gjelder forventningene foreldrene hadde til selve rådgivningen med logoped, var disse også delte. En av foreldrene forventet at rådgivningen skulle innebære hva foreldrene kunne bidra med hjemme, mens en de andre foreldrene forventet at rådgivningen skulle være mer konkret. To av foreldrene forventet mer informasjon i rådgivningen, de opplevde en tapt forventning i form av manglende informasjon om hva som ble gjort av støttepedagog i barnehagen.

For å få et innblikk i rådgivningens utgangspunkt, vil jeg i neste avsnitt presentere rammene rundt rådgivningen.

4.5 Rammene rundt rådgivningen

Alle foreldrene møtte logopeden i barnehagen. Forholdene var lagt til rette slik at de ikke ble forstyrret, slik Lassen (2002) anbefaler for en rådgivning. Foreldrene informerer om at de i alt har hatt tre-fire rådgivningsmøter med logoped, og de har vart ca en time hver gang. Når det gjelder hvem som tok initiativet til rådgivning varierer det noe:

Første gangen var det hun som tok initiativet. Men så ønsket jo jeg å ha møte, for jeg ønsket å bli minnet på dette og få oppdatert informasjon.

Foreldrene forteller at det både har vært logopeden og dem selv som har tatt initiativ til samtale. Foreldrene har enten tatt initiativ på grunn av bekymring eller for å bli minnet på hva som var viktig å gjøre hjemme.

For en av foreldrene er rådgivningen avsluttet fordi barnet har begynt på skole. De to andre har ingen avtale om ny rådgivning, men en åpen avtale dersom det skulle behøves.

4.6 Rådgivningen

Hvordan opplevde foreldrene selve rådgivningen med logoped? Foreldrene hadde mange tanker rundt sin opplevelse, og jeg vil under presentere de viktigste funnene. Først vil jeg i avsnitt 4.6.1 se på logopedens holdninger og ferdigheter i lys av foreldrenes opplevelser. Deretter vil jeg i avsnitt 4.6.2 presentere hvordan foreldrene opplevde samtalene de hadde med logoped. I avsnitt 4.6.3 vil jeg vise hvilke tanker foreldrene hadde om logopedens kompetanse, og i avsnitt 4.6.4 vil jeg se nærmere på hvilke råd foreldrene fikk i rådgivningen. Hvordan foreldrene opplevde informasjonen i rådgivningen går jeg inn på i avsnitt 4.6.5, for til slut i avsnitt 4.6.6 å presentere hva foreldrene opplevde at de lærte i rådgivningen.

4.6.1 Logopedens holdninger og ferdigheter

Som vist i avsnitt 4.2 om foreldrenes tanker om barnas stamming, har foreldrene mange følelser i forbindelse med at barnet deres stammer. Bekymring om at stammingen skal påvirke deres barns fremtid og sosiale utvikling trekkes frem som spesielt vonde følelser. I teorikapittelet beskrev jeg hvordan Carl Rogers (1965) vektlegger rådgivers grunnleggende holdninger som essensielle for en vellykket rådgivning. Clarkhuff & Anthony (1979) trekker frem ferdigheter og egenskaper hos rådgiver i en rådgivningsprosess. Hvordan opplevde foreldrene logopeden som rådgiver? Opplevde de at rådgiver var genuin og åpen, slik Rogers (1965) beskriver kongruens? Følte de at logopeden aksepterte og forsto deres følelser, i samsvar med det Rogers (1965) legger i holdningene ubetinget positiv aktelse og empati? Var logopeden realistisk i forhold til sine egne styrker og svakheter, slik Davis (1995) bruker uttrykket ydmykhet? For best å beskrive hvordan foreldrene opplevde logopeden vil jeg presentere noen sitater:

Vi har alltid følt.. at hun har tatt oss alvorlig og seriøst og hørt på oss. Vi har veldig god kontakt med henne. Det er veldig bra.

Denne informanten har en opplevelse av å bli tatt på alvor, samtidig som hun fremhever logopedens ferdigheter i å lytte. Det at informanten opplever å ha blitt lyttet til samsvarer med hva både Clarkhuff og Anthony (1979) og Davis (1995) trekker frem som en viktig ferdighet hos en rådgiver.

Eh.. jeg tror det går litt på personlighet. Hun var veldig trygg, assa jeg kan godt..jeg så for meg henne i den rollen. Hun, hva skal jeg si.. hun lever som hun lærer. Skjøenner du hva jeg mener? Hun snakker til og med sakte med meg. Ja, så det føltes veldig betryggende. Også forsto hun på en måte hva jeg tenkte. Trengte ikke å gnage på ting, for at hun visste hva jeg... hun visste hva det var liksom. Det var veldig bra.

I tillegg til å trekke frem logopedens personlighet, forteller informanten om en opplevelse av at logopeden har forstått hva hun har tenkt. I en personliggjøringsfase, slik Lassen (2002) beskriver den, må rådgiver hjelpe radsøker i å tolke følelser og tanker. Som vist i avsnitt 4.2, har foreldrene mange tanker rundt sitt barns stamming, og ved hjelp av speiling av følelser og tanker, hjelper rådgiver radsøker å tolke disse (Clarkhuff & Anthony, 1979). Informanten opplever det også som betryggende at logopeden snakker sakte, noe som viser en refleksjon over hvilke råd hun har fått i rådgivningen. Mer utfyllende om foreldrenes opplevelse av rådene de fikk av logopeden i rådgivningen kommer i avsnitt 4.6.4.

..hun var utrolig sympatisk og flink hun logopeden, det må jeg bare si. Hun var veldig lydhør. Kjemien var super og fantastisk. Hun var veldig flink til å kommunisere, hun var tydelig og snakket assa..hun snakket ikke så rolig som hun sikkert skulle gjøre med barn når hun snakket med meg, for hun snakket fort. Hun var flink å kommunisere både non - verbalt og verbalt. Hun var veldig flink og veldig lyttende. Det var vi kjempefornøyd med.

Sitatet viser at også denne informanten opplevde logopeden som lyttende. Davis (1995, s. 91) beskriver rådgiverens lytteferdigheter slik: *Det er gjennom å lytte at hjelperen kan begynne å kommunisere effektivt, lære noe om foreldrenes problemer og utvikle en forståelse, og dermed gjøre resten av hjelpeprosessen lettere.* I likhet med Davis (1995) trekker denne informanten frem logopedens kommunikative ferdigheter i kombinasjon med en lyttende holdning. Informanten har reflektert over logopedens taletempo. Men i motsetning til informanten som synes det var betryggende at logopeden snakket sakte, har denne informanten reflektert over høyt taletempo. Dette gir et inntrykk av at også denne informanten har en bevissthet om hvordan man jobber indirekte med førskolebarn som stammer. Begge foreldrenes refleksjoner om taletempo stemmer overens med hva både Starkweather mfl. (1990) og Guitar (2006) vektlegger i indirekte behandling av førskolebarn som stammer.

Til tross for at foreldrene hadde varierende forventninger til rådgivningen med logoped, som vist i avsnitt 4.4.3, har alle foreldrene en opplevelse av god kontakt med logoped. De har følt at de har blitt lyttet til. Foreldrenes opplevelse samsvarer som nevnt med det både Clarkhuff & Anthony (1979) og Davis (1995) mener å være en viktig ferdighet i rådgivning, nemlig lytting.

Alle foreldrene fortalte at de opplevde rådgiveren som genuint interessert i å hjelpe dem, slik Rogers (1965) betegner å være kongruent. De gir uttrykk for at logopeden som rådgiver var åpen for deres tanker, og forsto deres frustrasjon, noe som samsvarer med en holdning som bærer preg av ubetinget positiv aktelse og empati (Lassen, 2002). Det at foreldrene følte seg lyttet til, er i følge Guitar (2006) en vesentlig faktor ved det å vise empati.

Mitt generelle inntrykk er at alle foreldrene opplevde en genuint interessert rådgiver, som var lyttende og forståelsesfull. Det kan virke som om alle rådgiverne hadde grunnleggende holdninger slik Rogers (1965) viser til hos en rådgiver. Hvilke ferdigheter logopedene hadde i en rådgivningsprosess synes jeg det var vanskelig å fange opp. Jeg kunne ikke stille informantene spørsmål om logopedens rådgivningsteknikker, men må tolke disse ut i fra hvilke svar de ga mer generelt. I et forsøk på å gå dypere inn i foreldrenes opplevelse vil jeg videre se på hvordan de opplevde samtalen i sin helhet.

4.6.2 Opplevelse av samtalen

Til tross for at alle informantene ga uttrykk for en god kjemi med logoped, og en opplevelse av å bli hørt og tatt på alvor, har de en ulik oppfattelse av selve samtalen. Da informantene ble utfordret i å beskrive samtalen med tre ord, svarte en av informantene følgende:

Beroliget, absolutt. Oppmuntret med at det var en løsning, at det kom til å gå bra. Også vil jeg kanskje si at det var litt lærerikt også.

En av de andre informantene uttrykte seg slik:

Det var lærerikt, informativt, men det ga meg flere forventninger enn jeg fikk oppfylt da.

Den siste karakteristikken av samtalen med logoped var mer generell:

Vi har vel hele tiden.. alle møtene.. vi sitter vel igjen med følelsen av at.. oppnådde vi noe med dette møtet?

Tre foreldre, med tre ulike opplevelser av samtalen med logoped. To av foreldrene opplevde samtalen som lærerik, og hva foreldrene lærte skal jeg se nærmere på under avsnitt 4.4.6. Beroliget, oppmuntret og informativ er andre positive beskrivelser. At samtalen for en av foreldrene ga flere forventninger enn det som ble oppfylt i ettertid, ser jeg som viktig informasjon. Lassen (2002) understreker at i en igangsettingsfase må tiltak følges opp og evalueres. Dersom noen tiltak oppfattes som vanskelige å gjennomføre, bør rådgiver ta ansvar for at nye, gjennomførbare tiltak utarbeides. Under avsnitt 4.5, om rammene rundt rådgivningen, skrev jeg at foreldrene i alt hadde hatt tre til fire rådgivningsmøter med logoped. Man kan stille spørsmålstegn ved om dette er tilstrekkelig dersom tiltak bør evalueres og nye utarbeides.

I følge Clarkhuff & Anthony (1979) er det rådgivers oppgave å hjelpe radsøker til å konkretisere realistiske mål og snakke om mulige alternativer for å nå målene. En av informantene har opplevd en følelse av oppgitthet over ikke å ha oppnådd noe i samtale med den logopediske rådgiveren. Med tanke på denne opplevelsen vil jeg vise til Clarkhuff & Anthony (1979), sine faser i en rådgivningsprosess. Som vist i teorikapittelet er dette en problemløsningsmodell, der den styrende faktoren skal være målene som blir satt i rådgivningen Lassen (2002). Informanten har ikke en opplevelse av at det var noe mål med rådgivningen, slik Clarkhuff & Anthony (1979) viser til i en igangsettingsfase. Lassen (2002) refererer til oppsummeringsferdigheter i en igangsettingsfase, og mener slike ferdigheter er gunstige. Også evaluering av både tiltak og selve rådgivningsprosessen trekkes frem som viktige. Kanskje kan opplevelsen av å ikke ha oppnådd noe i rådgivningen henge sammen med hvilke forventninger informanten hadde til behandling av førskolebarn som stammer.

4.6.3 Logopedens kompetanse

Hvordan opplevde foreldrene logopedens kompetanse om stamming? Også her varierte svarene informantene ga. En av foreldrene forteller:

Hun er veldig behjelpelig og serviceinnstilt, for all del, men hun sier jo selv at hun kan for lite om stamming på førskolebarn. Assa vi har følt at hun gjør så godt hun kan. Og i den grad hun har følt at hun ikke har kunnet svart så har hun følt.. da har hun kontaktet Bredtvet for å få vite mer konkret om opplegg og hva de kan gjøre i timene.

Forelderen har en opplevelse av at logopeden ikke har nok kompetanse om stamming hos førskolebarn. Logopeden har i midlertidig vært åpen om mangelen på kunnskap. Denne informasjonen samsvarer med det Guitar (2006) legger i en grunnleggende kongruent holdning, fordi han vektlegger det å være ekte og ærlig, og ikke gi seg ut for noe man ikke er. Dersom man er i tvil om noe, er det viktig å ikke strebe etter et svar, men heller være åpen om sin uvitenhet, og sammen med rådsøker undersøke saken nærmere (Lassen, 2002). Det kan virke som om logopeden var realistisk i forhold til sine egne styrker og svakheter, slik Davis (1995) bruker uttrykket ydmykhet.

De to andre foreldrene hadde en annen opplevelse av logopedens kompetanse. En av dem beskriver logopeden som kunnskapsrik og engasjert i fagområdet. Den andre har en opplevelse av at logopeden var faglig dyktig.

I metoddelen beskriver jeg prosessen med å skaffe informanter til undersøkelsen. Under avsnittet om utvalg (3.2) kommer det frem at det var utfordrende å skaffe nok informanter. Mange av Oslos bydeler hadde ikke logoped ansatt, og av de som hadde logoped, var det få som hadde hatt saker hvor førskolebarn stammet. Guitar (2006) mener at det er ca 5 % av alle førskolebarn som stammer, og at mennesker stammer i alle deler av verden. Jeg stilte meg spørsmålet om hvorfor det var vanskelig å finne foreldre som hadde fått logopedisk veiledning når førskolebarn stammer. Kan det fortsatt være en "vente å se" holdning slik Guitar (2006) og Starkweather mfl. (1990) refererer til? Eller kan logopedene ha følt det ubehagelig å skulle være gjenstand for analyse, og dermed vært uvillige til å videreformidle kontakt med foreldre? Selv om jeg ikke kan konstatere noe sikkert, kan det se ut som om logopedene ansatt på pedagogisk fagsenter i Oslos bydeler har lite erfaring med rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer. Kan manglende erfaring grunnet få saker hatt påvirkning på rådgivningen? Påvirket foreldrenes utgangspunkt med tanke på veien til hjelp og forventninger til rådgivningen opplevelsen av logopedens kompetanse?

Jeg vil også trekke inn egen erfaring for å diskutere hvorfor foreldrene opplevde logopedens kompetanse ulikt. For meg er logopedi et stort fagområde, og jeg har valgt meg ut fagfelt å fordype meg i grunnet både interesse og utdanningsbakgrunn som førskolelærer. I løpet av arbeidet med denne oppgaven har jeg lært mye om både stamming og rådgivning, samtidig som dette var fagområder jeg også hadde en spesiell interesse for i forkant. Forhåpentligvis ville foreldre ha opplevd meg som faglig sterk dersom jeg skulle gitt logopedisk rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer. Men dersom jeg skulle ha vært rådgiver for afasirammede

ville jeg, i likhet med den ene logopeden i undersøkelsen, ha søkt informasjon og veiledning fra andre med bredere kompetanse.

I avsnitt 2.2, om rådgivning, skrev jeg at logopeder har kunnskap om stamming, og kompetanse til å bruke kunnskapen i en rådgivningsprosess. Dette var mine egne ord, og en slutning jeg dro ut fra forutinntatte holdninger, eller kanskje et ønske om hvordan noe skulle være. Foreldrene har i gjennomsnitt hatt tre samtaler med logoped. Når vi vet at noen av foreldrene hadde hatt en utfordrende vei fram mot å få hjelp til barnets stamming, samtidig som de hadde forventninger om hjelp som ikke ble innfridd, vil utgangspunktet for rådgivning være vanskelig. Vil det være tilstrekkelig å bruke tre timer på å etablere kontakt, kartlegge både barnet og omgivelsene, hjelpe råde søker med å få et personlig forhold til problemet og lage og evaluere en tiltaksplan, slik Clarkhuff & Anthony (1979) og Lassen (2002) viser til i sine beskrivelser av fasene i en rådgivningsprosess?

4.6.4 Råd

Når det gjelder hvilke råd foreldrene fikk svarte foreldrene i hovedsak det samme. Rådene gikk ut på å senke taletempo, senke forventningene om avansert språk, ikke avbryte og senke stressnivået. Starkweather mfl. (1990) har, som skrevet i teorikapittelet om stamming, utarbeidet en analysemodell for behandling av førskolebarn som stammer. For å forstå hvorfor det enkelte barn stammer, tar man utgangspunkt i talemotoriske, språklige, emosjonelle og kognitive faktorer hos barnet, og ser dette opp i mot forventningene og krav i omgivelsene. Som en indirekte behandlingsform, rådes foreldrene i følge Starkweather mfl. (1990) til å senke de språklige og kognitive kravene, noe som samsvarer med rådene foreldrene i undersøkelsen har fått gjennom logopedisk rådgivning. En av informantene ga uttrykk for behovet for nye råd:

Vi fikk masse konkrete råd, men det var ingen av de rådene vi ikke hadde funnet fram på internett selv. Vi har vel alltid etter de møtene.. Mannen min har stort sett vært med på møtene i barnehagen og da liksom.. det her visste vi jo fra før? Snakke sakte, ikke stille vanskelige spørsmål, stresse ned i hverdagen, den typen ting på en måte. Det visste vi jo før vi gikk dit.

Denne informanten, slik jeg oppfatter det, sitter igjen med følelsen av at foreldrene ikke lærte noe nytt i rådgivningen. Igjen kan følelsen informanten sitter igjen med etter rådgivningen, ha en sammenheng med forventninger om direkte behandling. Hun trekker allikevel frem det å

ikke avbryte som det viktigste hun har lært, og som familien prøver å gjennomføre. En annen av informantene har en annen oppfattelse av de samme rådene som ble gitt:

Hun ga oss helt konkrete råd om å snakke rolig, og fortalte om hvor mange ord i sekundet eller minuttet en voksen sier i forhold til et barn sier. Så jeg ble jo bare.. jeg vet jeg snakker fort så jeg fikk så dårlig samvittighet at jeg holdt på å dø. Men hun var helt konkret på det.. ikke avbryt, ikke si ”snakk rolig”, bare lat som ingenting. Assa hun var helt, alle disse tingene hun hadde lært og som forskning viste.. det var hun helt konkret på. Og hun bare... det var supernyttig. Det jeg følte meg truffet på var å snakke fort da.

Den tredje informanten hadde også lest om mange av rådene fra før, men opplevde det som positivt:

... det var litt lærerikt også. Faktisk..hun var veldig..hva vi kunne gjøre, hva vi foreldre kunne gjøre. Vi fikk masse sånne papirer og..ja mesteparten hadde jeg printet ut fra før. Jeg hadde vært inne på Bredtvet kompetansesenter, så mye av det visste jeg jo fra før. Men det er klart, det er klart at, det hadde vært litt stressende hvis hun hadde hatt en helt annen løsning enn det jeg på en måte hadde lest meg til på forhånd.

Alle foreldrene har fått de samme rådene, men har allikevel en helt ulik oppfattelse av hvor mye disse var til hjelp. Jeg stiller spørsmålet om det kan ha noen sammenheng med foreldrenes vei til å få hjelp og forventningene de hadde til rådgivningen med logoped? Med tanke på foreldrenes ulike utgangspunkt før rådgivningen (avsnitt 4.3), og de ulike forventningene de hadde i forkant av rådgivningen (avsnitt 4.4), kan man igjen se på Clarkhuff & Anthony (1979) sine faser i en rådgivningsprosess. Som vist under avsnitt 2.2.3, om rådgivningsprosessen, er det mange ferdigheter en rådgiver bør inneha i en rådgivningsprosess, blant annet oppmerksomhetsferdigheter, responsferdigheter, personliggjøringsferdigheter og igangsettingsferdigheter. Rådgivningen bør i følge Lassen (2002) og Clarkhuff & Anthony (1979) inneholde fire faser, der ferdighetene brukes der det er nødvendig for å bringe prosessen videre.

Som skrevet under avsnittet om forventninger til rådgivningen med logoped (4.4.3) etterlyser en av informantene mer konkrete råd. Foreldrene opplever rådene som diffuse, og kunne tenkt seg at logopeden viste konkret hvordan man skal lese, gi konkrete tips om hvilke bøker, rim og regler som anbefales.

4.6.5 Foreldrenes opplevelse av informasjon i rådgivningen

Som skrevet under avsnittet om foreldrenes forventninger til rådgivning med logoped (4.4.3), opplevde to av foreldrene en tapt forventning i form av opplevelsen av manglende informasjon om hva som ble gjort direkte med barnet i barnehagen. En av foreldrene forteller:

Jeg hadde ikke noe felles møte med logopeden og støttepedagogen hvor vi virkelig fikk følelsen av hva de jobbet med og hvordan det gikk. Det forsvant litt. Så det mest konkrete jeg fikk fra logopeden var egentlig de møtene vi selv hadde. Det syns jeg var litt sånn..jeg kunne tenkt meg å vite litt helt konkret hva de gjorde.

Under intervjuet stilte jeg ikke spørsmål direkte om informasjon. Foreldrene fortalte dette uoppfordret. Den siste forelderen sa ingenting om informasjonen, så jeg kan ikke vite hvilke tanker denne informant hadde i forhold til dette.

I tillegg til en opplevelse av manglende informasjon om hva som ble gjort i det direkte arbeidet med barna, hadde de samme to foreldrene ønsket seg informasjon om hvordan hjelpen ble organisert fra pedagogisk fagsenter. Dette henger sammen med hvilke forventninger foreldrene hadde til hvilken type hjelp barnet deres skulle få, som skrevet i avsnitt 4.4.1. Foreldrene hadde forventninger om at det var logoped selv som skulle jobbe med deres barn:

Vi var nok litt naive i starten på en måte. De bør informere mer om det, hvordan bydelen jobber. Assa si at "jeg er logoped, jeg har tjue barn og jeg har ti som er ute i de forskjellige barnehagene", assa, forklare hvordan det fungerer. Det er sånn det er. Du får ikke en logoped som sitter tre timer i uka som snakker med ditt barn, det er ikke sånn verden er skrudd sammen liksom. For de er det helt innlysende at det er sånn det skal være, men ikke for oss som foreldre som ikke har vært borti det før.

Også her henger opplevelsen av manglende informasjon sammen med hvilke forventninger foreldrene hadde til hvilken behandling barnet skulle få. Forelderen som ikke hadde forventninger om at barnet skulle få direkte logopedisk hjelp, hadde heller ikke opplevelsen av manglende informasjon. Paradoksalt nok var det akkurat barnet til denne forelderen som i tillegg til støttepedagog, fikk timer med logoped.

En av foreldrene gir også uttrykk for ønske om informasjon om barnets stamming:

Er han en typisk stammer? Assa vi vet ikke hvordan dette henger sammen. Man er i en fase der all informasjon er god informasjon.

Som skrevet i avsnittet om førskolebarn som stammer (2.1.3), finnes det ikke noe oppskrift på hvordan stamming forløper seg hos barn. Allikevel har Guitar (2006) utarbeidet fem faser for utvikling av ikke - flyt, som en hjelp til å kartlegge hvor barnet er i utviklingen. I følge Starkweather mfl.(1990) sin analysemodell, er det gunstig å kartlegge hvilke forutsetninger barnet har for flyt og omgivelsenes forventninger. Denne informasjonen er nyttig også som utgangspunkt for behandling.

Med tanke på at to av foreldrene har hatt behov for mer informasjon, blir det igjen relevant å se på rådgivers ferdigheter i en rådgivningsprosess. Under avsnitt 4.6.1 om logopedens holdninger og ferdigheter, kom det fram at alle foreldrene opplevde logopeden som lyttende, med evne til å forstå deres følelser. Dette tyder på at logopedene hadde grunnleggende holdninger som er vesentlige i en rådgivning, slik Rogers (1965) fokuserer på. Men i tillegg til grunnleggende holdninger behøver også logopeden ferdigheter for å nå målet med rådgivningen (Lassen, 2002). I forbindelse med foreldrenes opplevelse av manglende informasjon i rådgivningen, undrer jeg meg over hvorfor ikke dette har kommet fram under samtalen med logoped. I en karteleggingsfase skal rådgiver få rådsøker til å fortelle om spesifikke og generelle fakta, følelser og tanker. Rådgiverens responsferdigheter kan fremme den helhetlige kartleggingen (Lassen, 2002).

4.6.6 Hva har foreldrene lært?

I avsnitt 4.6.2, der jeg så på foreldrenes opplevelse av samtalen med logoped, kom det fram at to av foreldrene betegnet samtalen som lærerik. Jeg vil nå utdype hva foreldrene trekker fram som det viktigste de lærte. Hva foreldrene følte de lærte om førskolebarn som stammer henger også sammen med hvilke råd de fikk, som vist i avsnitt 4.6.4. Til tross for at foreldrene i hovedsak fikk de samme rådene, viste det seg at de hadde ulike utgangspunkt for å få råd.

En av informantene forteller:

Jeg lærte om alle de indirekte tiltakene som er viktige da. Også lærte jeg forskjellen på stotring og stamming, det visste jeg heller ikke noe om. Og viktigheten av å snakke rolig, ikke noe stress og alt dette her. Mye av de tingene som vi ikke var klar over.

Denne informanten hadde en opplevelse av rådgivningen som lærerik. Lærdom om indirekte tiltak opplevdes som positivt. Det informanten har lært stemmer overens med teori om stamming. Guitar (2006) fremhever indirekte tiltak som viktige i behandlingen av

førskolebarn som stammer, på bakgrunn av forskning som viser at stamming er en multifaktoriell vanske. I tillegg til forklaringer som peker på fysiologiske årsaker til stamming, opptrer stamming som oftest i kombinasjon med miljømessige faktorer (Starkweather mfl., 1990). Indirekte tiltak, som rådgivning til foreldre, blir dermed viktig.

En annen av foreldrene har bitt seg merke i lærdommen at stamming i mange tilfeller vil gå over:

Først og fremst at det i de fleste tilfeller vil gå over. Med tilrettelagt hjelp., så vil det gå over. Jeg tenkte vel egentlig at det har vært viktig for oss da. Et håp om at det er noe som..bare en periode, så vil det bli bra igjen. Det var noe som..det var mest viktig for oss da.

Alle foreldrene har vært bekymret for sitt barns stamming, som vist i avsnitt 4.2. For denne forelderen ga rådgivningen lærdom som kanskje minsket bekymringene. For bekymrede foreldre, viser Davis (1995) til rådgivers evne til å gi foreldrene styrke og troen på seg selv. Slik jeg tolkes utsagnet fra forelderen, og også inntrykket jeg fikk under intervjuet, har rådgivningen gitt nyttig lærdom, som igjen har gitt foreldrene et håp om og troen på at stammingen vil gå over.

Den tredje forelderen svarer på spørsmålet om hva hun har lært:

Ikke avbryte, ikke fullføre setningene.. det er kanskje det viktigste vi har lært, som vi prøver å praktisere.

Denne forelderen hadde mye kunnskap om stamming i forkant av rådgivningen, men føler allikevel at det å snakke om det i rådgivningen var nyttig.

Selv om foreldrene har ulike opplevelser av hva de har lært i rådgivningen med logoped, har de alle lært noe som påvirker hverdagen sammen med barnet.

4.7 Oppfølging

Nå har jeg vist hvordan foreldrene opplevde veien frem til hjelp, hvilke forventninger de hadde til behandling og rådgivning med logoped, samt deres opplevelse av selve rådgivningen. Det har kommet frem at foreldrene har ulike, men også like opplevelser knyttet til de ulike temaene. Som en slags oppsummering spurte jeg foreldrene hvordan de synes oppfølgingen har vært. En av foreldrene svarer følgende:

Totalt sett er vi fornøyd med oppfølgingen. Men du må søke oppfølging selv, det er ingen som.. du må spørre spørsmål, ta tak i det, du må drive prosessen selv, det er ingen som gjør det for deg. Det er liksom ikke sånn at samfunnet; ja du har et barn som stammer, kom så skal vi hjelpe deg. På ingen som helst måte. Det har vært en mye tøffere kamp enn jeg hadde trodd. Mye flere telefoner, mye flere.. du må liksom stå på litt selv. Sånn er det jo kanskje, men jeg tror at noen hadde gitt opp. Ikke orket liksom. Jeg føler på en måte vi har ressurser, vi prøver å hjelpe, vi gjør alt vi kan. Men det er jo mange som ikke har det, og det blir liksom, de barna trenger vel så mye hjelp som de som har foreldre som tar tak i det.

Denne informanten er totalt sett fornøyd, men har opplevd hele prosessen som en kamp. Dette kom også frem i avsnitt 4.3, der jeg viste hvordan foreldrene hadde opplevd veien frem til å få hjelp når førskolebarnet deres stammet. Informanten berører et viktig tema når hun stiller spørsmålstegn ved barn som ikke har foreldre som klarer å ta kampen en slik prosess kan være.

En av de andre foreldrene beskriver opplevelsen av oppfølgingen på følgende måte:

Jeg syns det har vært bra. Jeg er i det hele tatt imponert over at vi har fått oppfølging. Assa, det er ille at det skal være sånn men.. det første året i barnehage satt dype spor. Så jeg var jo takknemlig når de først tok det seriøst, at vi ble tatt alvorlig.

Informanten har en positiv opplevelse av oppfølgingen. Dette henger sammen med hvilke forventninger og erfaringer hun hadde i forkant. Samtidig vil jeg stille spørsmål ved det faktum at hun er imponert over å få hjelp. Med tanke på beskrivelsen om at det har vært en kamp å få hjelp, og at en av foreldrene er imponert over å få hjelp, vil jeg igjen henvise til opplæringsloven § 5-7 (1998), som gir barn som har behov for spesialpedagogisk rett til hjelp.

Alle informantene er totalt sett fornøyd med oppfølgingen, selv om de har noe ulike tanker om den.

4.8 Med ønske om..

Under intervjuene kom det stadig frem aspekter i forhold til hva foreldrene kunne ønsket seg annerledes. Ønskene var knyttet til hele prosessen, men også konkret til hva en rådgiver kunne gjort annerledes. Flere av ønskene har allerede kommet frem i de ulike avsnittene i kapitlet. Men som en slags oppsummering vil jeg konkretisere ønskene her. Som skrevet innledningsvis, under avsnitt 1.1, skrev jeg om formålet med min oppgave. Ved å undersøke hvordan foreldre til førskolebarn som stammer opplever den logopediske rådgivningen, er

formålet å få en forståelse for hva foreldrene opplever som verdifullt, men også vanskelig og utfordrende. Ved å få innsikt i foreldrenes erfaringer og tanker om rådgivning, kan logoped lærer noe om, og evaluere egen praksis.

To av foreldrene kunne ønsket at det var en logoped som jobbet direkte med deres barn, istedenfor en støttepedagog. Barnet til den siste forelder fikk både hjelp av støttepedagog og logoped i barnehagen. I sammenheng med dette ønske, synes foreldrene de kunne fått mer informasjon om hvordan hjelpen organiseres fra pedagogisk fagsenter.

En av foreldrene ønsker seg mer konkrete råd i rådgivningen, hun opplever rådene som diffuse og vanskelig å gjennomføre.

En av informantene kunne også tenke seg råd om hvordan familien skal forholde seg i gode perioder.

Alle foreldrene jeg intervjuet hadde tanker om at det tok lang tid å få hjelp når barn har behov for spesialpedagogisk hjelp. Et av barna fikk ikke hjelp før det hadde gått ett og ett halvt år, og forelder ga uttrykk for ønske om at dette hadde gått mye raskere.

Til slutt vil jeg sitere en av foreldrene:

Man kunne godt tenke seg enda mer... men man vet jo at det er begrensa så man får nesten være glad for det man får. Men jeg kunne godt tenkt meg, men det er av personlig interesse... jeg kunne godt tenkt meg å kunne gått på kurs og på en måte, for eksempel gjennom PPT... for eksempel møtt andre foreldre med barn som har stamming eller et eller annet sånt. Men det er jo helt uoppnåelig, så det tror jeg ikke kommer til å skje. Men jeg skal ikke klage på noe som helst, jeg er veldig fornøyd.

Foreldre til førskolebarn som stammer er ofte bekymret (Guitar, 2006), noe som også informantene i denne oppgaven forteller. Kan det være lettere å være bekymret sammen?

5 Avslutning

Avslutningsvis vil jeg trekke noen konklusjoner. Først vil jeg gi et sammendrag av oppgavens hovedfunn, og se dem opp i mot oppgavens problemstilling. Deretter vil jeg evaluere bruken av metode jeg har brukt for å fange opp foreldrenes opplevelser av rådgivning med logoped når førskolebarn stammer. Innledningsvis skrev jeg hva jeg anså som formålet med oppgaven. Helt til slutt vil jeg trekke inn dette, og se på hvilke konsekvenser funnene kan ha for fremtiden.

5.1 Sammendrag av oppgavens hovedfunn

Oppgavens tema er rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer. Problemstillingen jeg har søkt svar på er:

Hvordan opplever foreldre til førskolebarn som stammer den logopediske rådgivningen?

For å svare på problemstillingen har jeg intervjuet tre foreldre som har eller har hatt førskolebarn som stammer. Foreldrene hadde på mange områder ulik opplevelse av rådgivningen med logoped, men hadde også felles opplevelser. Foreldrene hadde ulike utgangspunkt før de fikk rådgivning. Dette fordi to av barna allerede hadde spesialpedagogisk hjelp når stammingen oppsto. For disse barna gikk det raskt å få både rådgivning og vedtak om støttepedagog som jobbet med stammingen i barnehagen. For familien til barnet som ikke hadde vedtak fra før tok det lang tid. Foreldrene opplevde det å vente hele ett år før de fikk snakke med logoped, og ytterligere ett halvt år før vedtak ble fattet og barnet fikk hjelp i barnehagen, som svært vanskelig.

Når det gjelder forventninger var det også her ganske store ulikheter. To av foreldrene hadde forventninger om at det var en logoped som skulle jobbe med deres barn, og opplevde en skuffelse over at barnet fikk en støttepedagog i barnehagen, som igjen ble veiledet av logopeden ansatt på pedagogisk fagsenter i bydelen. Den tredje foreldereren hadde kun forventninger om rådgivning, og ble imponert over at de fikk både støttepedagog og logoped, i tillegg til rådgivning. Når det gjelder forventninger til selve rådgivningen ga foreldrene også varierte svar. En av foreldrene hadde forventninger om at rådgivningen skulle inneholde mer konkrete råd om hva foreldrene kunne gjøre hjemme av øvelser osv. En forventning om at foreldrene selv skulle drive direkte behandling av barnet. To av foreldrene hadde

forventninger om at rådgivningen med logoped skulle inneholde mer informasjon om barnets utvikling. Den siste forelderen forventet kun råd om hva foreldrene kunne bidra med.

Selv om jeg av hensyn til informantenes anonymitet ikke har spesifisert hvilke informanter som sier hva, ser jeg at foreldrenes ulike utgangspunkt for hjelp har en sammenheng med hvilke forventninger de hadde til behandling av førskolebarnet som stammer. De ulike forventningene kan også ha påvirket utgangspunktet for selve rådgivningen. For en forelder som har ventet lenge på at deres barn skal få hjelp, kan forventningene ha bygd seg opp.

Hvilke forventninger foreldrene hadde i forkant, påvirket også opplevelsen av rådgivningen med logoped. Til tross for at alle foreldrene opplevde rådgiveren som lyttende og forståelsesfull, hadde de ulike opplevelser. To av foreldrene opplevde den logopediske rådgivningen som lærerik, mens en forelder opplevde at hun ikke lærte noe nytt. Hva foreldrene opplevde at de lærte kan sees i sammenheng med veien frem til hjelp og hvilke forventninger de hadde til rådgivningen. Alle foreldrene opplevde å bli lyttet til og bli tatt på alvor, noe som kan tyde på at logopedene hadde det Rogers (1965) kaller for grunnleggende holdninger. To av foreldrene opplevde en frustrasjon over manglende informasjon om opplegget rundt barnet i barnehagen, og dette påvirket deres opplevelse av rådgivningen. En av foreldrene opplevde rådgivningen som beroligende. Hun opplevde at logopeden skjønnte hva hun tenkte, og ga henne trygghet.

Alle foreldrene fikk de samme rådene i den logopediske rådgivningen, men hadde allikevel ulike opplevelser rundt dette. For informanten som hadde ventet lenge på hjelp til barnet som stammet, hadde ventetiden blitt brukt til å søke etter kunnskap på egenhånd. Hun hadde derfor en opplevelse av at den logopediske rådgivningen ikke inneholdt noe nytt. De to andre foreldrene, som hadde fått hjelp raskt da førskolebarnet deres begynte å stamme, opplevde derimot rådene de fikk som lærerike.

To av foreldrene opplevde at den logopediske rådgivningen inneholdt for lite informasjon. Som nevnt tidligere hadde de en forventning om at rådgivningen skulle inneholde mer informasjon om behandlingen av barnet i barnehagen. I tillegg hadde de en opplevelse av at den logopediske rådgivningen burde ha inneholdt informasjon om hvordan hjelpen organiseres fra pedagogisk fagsenter. Denne opplevelsen henger igjen sammen med forventningen de hadde til direkte behandling av logoped. En av foreldrene ga også uttrykk for at rådgivningen burde inneholde informasjon om barnets stamming.

Til tross for at foreldrene hadde ulike opplevelser av den logopediske rådgivningen, ga de alle uttrykk for at de totalt sett var fornøyd med oppfølgingen. De har alle tanker om at det å få hjelp kan være en tøff prosess, og at dette kan oppleves som frustrerende når man er bekymret for sitt barn.

I tillegg til aspektene som allerede har kommet frem, hadde foreldrene noen ønsker om hva som kunne vært gjort annerledes. Mer konkrete råd om hva foreldrene kunne gjøre hjemme kunne ha påvirket opplevelsen av den logopediske rådgivningen. De har alle tanker om at det bør gå raskere å få hjelp, og at både barnehagepersonalet og bydelen har et ansvar for dette.

5.2 Bruk av metode for å svare på problemstillingen

Etter å ha gjennomført undersøkelsen, vil det være relevant for oppgavens validitet å reflektere over bruken av metode. Valg av forskningsmetode skal i følge Dalen (2011) tas med hensyn til oppgavens formål og problemstilling. Innledningsvis viser jeg hva jeg ønsker å finne ut av i oppgaven. Med interesse for førskolebarn som stammer og rådgivning som indirekte behandling, ønsket jeg å undersøke hvordan foreldre til førskolebarn som stammer opplever den logopediske rådgivningen. Validiteten i oppgaven dreier seg om hvorvidt jeg har klart å måle nettopp dette. Som skrevet i kapittel 3, har jeg brukt en kvalitativ tilnærming for å gi svar på oppgavens problemstilling. Dette valget ble tatt som følge av både problemstilling og formålet med oppgaven. Formålet med oppgaven har vært å få informasjon om hva som av foreldrene oppleves som verdifullt, men også hva som oppleves som vanskelig og utfordrende. I følge Befring (2002) vil en kvalitativ metode gjøre det mulig å fange opp opplevelser, kunnskap og erfaringer innenfor et valgt tema. Ved å bruke et kvalitativt forskningsintervju, har målet vært å fange opp nettopp foreldrenes opplevelser, følelser og tanker om den logopediske rådgivningen. Jeg opplever at jeg ved å bruke et semistrukturert intervju, med en intervjuguide som utgangspunkt, klarte å fange opp mange av foreldrenes opplevelser av rådgivningen. Både i forkant og i etterkant av intervjuene, men også under gjennomføringen, reflekterte jeg over min egen rolle som intervjuer. Når jeg samtidig skulle fordype meg i rådgiverens holdninger og ferdigheter, så jeg flere likhetstrekk ved ferdigheter som bør brukes under et kvalitativt forskningsintervju. Ved å ha en bevisst og reflektert holdning til nettopp min egen rolle, opplevde jeg at jeg klarte å komme nærmere informantene. For at oppgaven skulle svare på problemstillingen ble dette vesentlig.

Under arbeidet med å analysere data, og sette informantenes opplevelser inn i kategorier, oppdaget jeg at det var flere temaer jeg ønsket å vite mer om. Jeg har reflektert over hvorvidt jeg burde ha hatt med flere spørsmål om for eksempel foreldrenes forventninger i intervjuguiden. Samtidig tenker jeg at jeg ikke kunne vite at dette skulle stå frem som så viktig før jeg begynte å bearbeide data.

5.3 Spesialpedagogiske refleksjoner

Gjennom hele kapittel 4, der jeg presenterer resultater og drøfter funnene opp mot teori om stamming og rådgivning, er det et begrep som går igjen. Begrepet *forventninger*. Foreldrenes forventninger til behandling og til rådgivningen med logoped har påvirket opplevelsen av rådgivningen med logoped. Foreldrene hadde, som vist, ulike forventninger i forhold til hvilken hjelp barnet som stammet skulle få, men også til hva rådgivningen med logoped skulle innebære. Disse forventningene påvirket igjen hvordan foreldrene opplevde rådgivningen. Formålet med oppgaven har vært et ønske om å gi logopeder nyttig kunnskap om hvordan foreldre opplever rådgivningen når førskolebarn stammer. Ved å fange opp foreldrenes opplevelser til rådgivningen, kan logopeder evaluere egen praksis. Hva oppleves som verdifullt? Og hva oppleves som vanskelig? Som fremtidig logoped, ser jeg det som viktig å kunne bruke den faglige kompetansen i rådgivning. I tillegg til et bevisst forhold til sine grunnleggende holdninger og rådgivningsferdigheter, ser jeg det som essensielt å snakke om forventninger. Både i rådgivning med foreldre med førskolebarn som stammer, men også i andre rådgivningssituasjoner, mener jeg dette danner grunnlaget for den videre rådgivningen.

I denne undersøkelsen har det kommet frem at foreldrene til førskolebarn som stammer har ulike utgangspunkt. Både når det gjelder veien for å få hjelp, kunnskap om stamming, og ikke minst forventninger til behandling og rådgivning. Det viktigste jeg har lært av foreldrenes fortellinger om opplevelse av logopedisk rådgivning, er nettopp at de er forskjellige. De har ulike utgangspunkt og ulike forventninger. Det kan kanskje være en selvfølge for logopeden hvordan hjelpen organiseres, men som det komme frem i undersøkelsen, er det ikke en selvfølge at foreldrene vet dette. Når en av foreldrene forteller at hun forventet at en logoped skulle jobbe med barnets stamming, slik en lege eller en sykepleier behandler en brukket fot, berører hun noe viktig. Samtale om hvordan man behandler førskolebarn som stammer bør slik jeg ser det inngå i rådgivningen med foreldre. Kombinert med faktaopplysninger om

stamming hos førskolebarn, kan dette bidra til en forståelse av hvorfor man ofte jobber indirekte gjennom rådgivning når førskolebarn stammer.

De tre foreldrene jeg har intervjuet, hadde alle tanker om at det tar for lang tid å få hjelp. Selv om det ikke var det jeg skulle undersøke, synes jeg det er et viktig tankekors å ta med seg videre. Jeg tror det påvirker foreldrenes opplevelse av den logopediske rådgivningen. Hvorfor foreldrene hadde denne opplevelsen, og hva men eventuelt kan gjøre med det, kunne det vært interessant å undersøke ved en senere anledning.

For meg, som fremtidig logoped, har undersøkelsen gitt meg konkret lærdom om hvordan jeg kan bli en bedre rådgiver. Både når det gjelder til foreldre når førskolebarn stammer, men også i andre sammenhenger. Selv om undersøkelsens utvalg var kun tre foreldre, har jeg lært at foreldre er forskjellige. Deres opplevelse av den logopediske rådgivningen er verdifull. Den er verdifull fordi den kan gi logopeder innsikt i foreldrenes ulike forventninger og tanker rundt rådgivningen. Jeg tror foreldrenes opplevelser rundt rådgivningen grunner i bakgrunnshistorie, ulike forventninger og kunnskap. For en logoped som skal gi rådgivning til foreldre når førskolebarn stammer, vil det være essensielt å samtale om dette med rådsøker. For andre foreldre enn informantene i denne undersøkelsen, vil kanskje opplevelsene være noen helt andre. I forbindelse med dette ønsker jeg å dra en parallell til teori om validitet som jeg skrev om i avsnitt 3.5. I følge Dalen (2011) er det viktig for forskeren å være seg bevisst sin førforståelse. Wormnæs (2005) mener at all forståelse er bestemt av en førforståelse, som omfatter både meninger og oppfatninger til det fenomenet vi skal studere, noe som Dalen (2011) mener gir stor påvirkningskraft. Jeg tenker at man kan overføre disse tankene til en rådgivning. Logopeden bør reflektere over sin førforståelse til rådgivningen, og tenke over hvilke meninger og oppfatninger man har til rådsøker og fenomenet man skal snakke om i forkant. Kanskje det kan bidra til å fange opp hvilke forventninger og tanker rådsøker har?

Når logopeder skal hjelpe foreldre til å hjelpe seg selv, og dermed indirekte hjelpe barnet som stammer, kreves det at man behersker kunsten å være rådgiver. Når målet med rådgivningen er at førskolebarn som stammer skal redusere stammingen, eller helst bli kvitt vansken, stiller det høye krav til rådgiveren. Opplevelsene til foreldrene i denne oppgaven, viser at rådgivning oppleves ulikt av ulike mennesker med ulik historie og forventninger. Rådgivning er kunsten å hjelpe.

Litteraturliste

Ambjørnsen, I. (2011). *Logopeders arbeid med førskolebarn som stammer*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.

Bloodstein, O. (1995). *A handbook on stuttering*. London: Chapman & Hall

Befring, E. (2002). *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget.

Clarkhuff, R., & Anthony, W. (1979). *The skills of helping*. Massachusetts: Human Resource Development Press, Inc.

Conture, E. G. (1990). *Stuttering*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Curlee, R. F. (1993). *Stuttering and Related Disorders of Fluency*. New York: Thieme Medical Publishers, INC.

Dalbolt, G. (2002). *Blikk for bilder: om tolkning og formidling av billedkunst*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Davis, H. (1995). *Rådgivning til foreldre med kronisk syke og funksjonshemmede barn*. Oslo: Ad Noam.

Egan, G. (2002). *The Skilled Helper*. California: Brooks/Cole Publishing Company.

Evenshaug, O., & Hallen, D. (2001). *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Gregory, H. (1989). *Stuttering Therapy. A workshop for specialists*. Evanston, Illinois: Northwestern University and The Speech Foundation of America.

Guitar, B. (2006). *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

Guitar, B., & McCauley, R. J. (2010). *Treatment of stuttering: established and emerging approaches*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

Hylland Eriksen, T. (2001). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kelman, E., & Nicholas, A. (2008). *Practical Intervention for Early Childhood Stammering: Palin PCI approach*. Milton Keynes, UK: Speechmark Publishing.

Klinge, E. (1999). *Empati hos voksne i møte med barn med spesielle behov*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Kruuse, E. (2005). *Kvalitative forskningsmetoder- i psykologi og tilgrænsende fag*. København: Dansk psykologisk Forlag.

Kunnskapsdepartementet (2006 – 2007), ...*Og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. St. meld. Nr 16 (2006 – 2007) Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lassen, L. (2002). *Rådgivning – kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johannessen, E., Kokkersvold, E., & Vedeler, L. (2001). *Rådgivning: Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Law, J. (2001), *Approaches to intervention*. Hentet 5. Mars 2012.

<[http:// www.afasic.org/uk/f_abstract/](http://www.afasic.org/uk/f_abstract/)>

Maxwell, J. A. (1992). *Understanding and Validity in Qualitative Research*, I *Kopisamling 1439: Sped4010 Vitenskapsteori, forskningsmetode og statistikk*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Mørk, M., & Wolff, B. (1994). *Når ordene sitter fast*. Hovedfagsoppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, institutt for spesialpedagogikk.

Opplæringsloven (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa m.v av 17. juli nr 61

NESH, red.,(2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

Paden, E. P. (2005). Development of Phonological Ability. I Yairi, E., & Ambrose, N. (Ed.), *Early Childhood Stuttering. For Clinicians By Clinicians* (s. 197- 234). Austin, Texas: PRO-ED.

Rogers, C. (1965). *Client- centered therapy: Its current practice, implication and theory*. New York: Houghton Mifflin.

Rygvoid, A. L. (2008). *Språkvanker hos barn*. I E. T. Befring, R. (Ed.), *Spesialpedagogikk* (s. 772 s.). Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Schibbye, A.A.L. (1996). Språk og endring. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, nr 38 s. 629-639

Starkweather, C., Gottwald, S. R., & Halfond, M. M., (1990). *Stuttering prevention: a clinical method*. New Jersey: Prentice Hall.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Technique*. London: Sage Publications.

Tetzchner, S. (1993). *Barns språk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Utdanningsdirektoratet: *Veileder til opplæringsloven om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning.*, 2009.

http://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Veiledn_Spesialundervisn_2009.pdf.

Wormnes, O. (2005). Om forståelse, tolkning og hermeneutikk, I: *Kopisamling 1439: SPED4010 Vitenskapsteori, forskningsmetode og statistikk*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Yairi, E., & Ambrose, N., (2005). *Early Childhood stuttering: for clinicians by clinicians*. Austin, Tex.: PRO-ED

Vedlegg 1

Intervjuguide

Innledning

Jeg skal skrive en masteroppgave om førskolebarn som stammer, der jeg ønsker å finne ut hvordan foreldre opplever veiledningen de har fått eller får av en logoped. Min hensikt er å gi logopeder innsikt i hvordan dere foreldre tenker og opplever hjelpen som blir gitt, og at vi dermed kan evaluere egen praksis.

All informasjon vil være anonym, og ingen barn eller voksne vil bli gjenkjent i oppgaven. Ingen andre enn meg skal lytte til båndet, og lydopptaket blir slettet etter at oppgaven er levert.

Temaer:

1. Barnet

- Er barnet en gutt eller en jente?
- Hvor gammelt er deres barn?
- Går hun/han i barnehage?
- Hvis barnet går i barnehage, hvor mange barn er det på avdelingen?
- Når begynte barnet i barnehage?
- Har barnet byttet barnehage?
- Hvor mange voksne jobber på avdelingen?
- Har barnet søsken? Hvis ja, stammer søsken?

2. Henvisningsprosessen

- Hvem tok initiativet til å få hjelp ang barnets stamming?
- Hvordan gikk dere frem for å få hjelp?
- Hvor lang tid tok det før dere fikk snakke med en logoped?

3. Barnets omgivelser

- Er det noen i barnets familie som stammer?
- Hvilke tanker hadde dere om stamming før dere møtte logopeden?
- Hvordan reagerer omgivelsene på stammingen? Venner, familie, barnehagepersonalet osv.
- Kan dere si litt om hvilke følelser og tanker dere hadde om barnets stamming?

4. Barnets stamming

- Kan dere fortelle litt om når dere begynte å tenke på at barnet deres stammet?
- Var det dere eller noen andre som reagerte på barnets tale?
- Kan dere prøve å beskrive hvordan barnet deres stammer/stammet?
- Hvordan opplever dere at barnet reagerer på egen stamming?
- Bruker barnet noen teknikker for å unngå å stamme?
- Har stammingen endret seg over tid? Kan dere prøve å beskrive hvordan?

5. Det praktiske

- Hvilke tiltak ble satt i gang da barnet var henvist for stamming?
- I tillegg til å snakke med dere, møtte logopeden barnet? Jobbet hun direkte med barnet?

- Hvor mange samtaler har dere hatt med en logoped?
- Hvor fant samtalene sted?
- Husker dere hvor lang samtalene var?
- Har dere en avtale om videre samtaler?
- Har dere vært i kontakt med flere logopeder?
- Observerte logopeden barnet?

6. Forventninger

- Kan dere prøve å sette ord på hvilke forventninger dere hadde før dere kom i kontakt med logopeden?
- Hva tenkte dere at en logoped kunne gjøre ang barnets stamming?

7. Rådgivningen

- Fortell litt om det første møtet med logopeden.
- Hvis dere skal beskrive samtalen/samtalene med tre ord, hvilke vil dere da bruke?
- Fikk dere noen konkrete råd?
- Fortell litt om hva dere lærte/har lært om førskolebarn som stammer.
- Hvordan opplevde dere at logopeden lyttet/lytter til deres tanker og følelser?
- Fortell litt om hvordan dere opplevde kjemien mellom dere og logopeden.
- Hvordan opplevde dere at logopeden responderte på deres spørsmål?
- Beskriv logopedens kommunikasjonsferdigheter med ett ord.
- Kan dere prøve å beskrive følelsen dere satt igjen med etter rådgivningen?
- Opplever dere at samtalene med logoped førte til en bedring av barnets stamming?
- Hvis ja: Hvilke konkrete tiltak tenker dere bidro til bedringen?
- Er det noe dere kunne ønske logopeden hadde gjort annerledes?

- Hvordan har oppfølgingen vært?

Evaluering av intervjuet

- Hvordan synes dere det har vært å svare på disse spørsmålene? Har noe vært ubehagelig?
- Er det noe dere føler dere har lyst til å fortelle som jeg ikke har spurt om?

Vedlegg 2

Forespørsel om å delta på intervju til masteroppgave

Henviser til telefonsamtale og takker for at du vil stille som informant til min masteroppgave. Jeg studerer logopedi ved institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og er nå i gang med min avsluttende oppgave som har fått arbeidstittel; ” Førskolebarn som stammer – hvordan opplever foreldre den logopediske rådgivningen?”. For at du skal bli godt informert om prosjektet sender jeg deg dette skrivet, der jeg i korte trekk vil fortelle om prosjektets formål og opplegg.

Logopeder har kunnskap om stamming, og kompetanse til å bruke kunnskapen i en rådgivningsprosess. Jeg ønsker å undersøke hvordan foreldre opplever denne prosessen når førskolebarn stammer. Formålet er å få informasjon om hva som oppleves som verdifullt, men også hva som oppleves som vanskelig og utfordrende. Ved å undersøke hvordan foreldre opplever prosessen, vil logopeden som rådgiver få nyttig kunnskap om egen praksis.

For å undersøke dette ønsker jeg å intervju 5 foreldre til førskolebarn som stammer, eller har stammet, og som har mottatt logopedisk rådgivning. Spørsmålene vil dreie seg om barnet og omgivelsene, om hvordan barnet fikk hjelp, og hovedvekt på foreldrenes forventninger, tanker og opplevelse i møte med en logoped. Jeg vil bruke båndopptaker under intervjuet for å kunne gjengi informasjonen så nøyaktig som mulig. Intervjuet vil ta ca en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er selvsagt frivillig å delta i undersøkelsen og det er mulig å trekke seg fra deltakelse på hvilket som helst tidspunkt uten å gi en begrunnelse. All informasjon vil bli behandlet konfidensielt, og oppbevares utilgjengelig for andre. Alle opplysninger vil bli anonymisert, og ingen vil kunne gjenkjennes i oppgaven, og jeg har selvfølgelig taushetsplikt. Opptak vil bli slettet når oppgaven er ferdig sommeren 2012.

Jeg har fått tildelt en veileder, som skal hjelpe meg i fremdriften av prosjektet. Hun heter Marta Lykkenborg og jobber som stipendiat ved institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Dersom du har noen spørsmål kan du ringe meg på tlf: 92233512, eller sende meg en mail til: anettedu@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder Marta

Lykkenborg ved institutt for spesialpedagogikk ved å ringe tlf: 414 53 823, eller ved å sende en mail til: marta.lykkenborg@isp.uio.no.

Jeg ser frem til å møte deg, og takker igjen for at du vil stille til intervju. Fint om du signerer den vedlagte samtykkeerklæringen og returnerer den i den frankerte konvolutten så snart som mulig.

Med vennlig hilsen

Anette Ulstrup

.....

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt informasjon om prosjektet ” Førskolebarn som stammer - hvordan opplever foreldre den logopediske rådgivningen?” og ønsker å stille på intervju.

Signatur:

Telefonnummer:

Vedlegg 3

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Marta Lykkenborg
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 23.02.2012

Vår ref:29492 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.01.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29492	<i>Førskolebarn som stammer - Hvordan opplever foreldre den logopediske rådgivningen?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Marta Lykkenborg</i>
Student	<i>Anette Ulstrup</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.08.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 25 83
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anette Ulstrup, Vågebyveien 21, 0569 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO NSD Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo Tel: +47-22 85 52 11 nsd@uio.no
TROMSØ NSD Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim Tel: +47-73 59 19 07 kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ NSD SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø Tel: +47-77 64 43 36 nsdmaa@svtuit.no